

katsaus

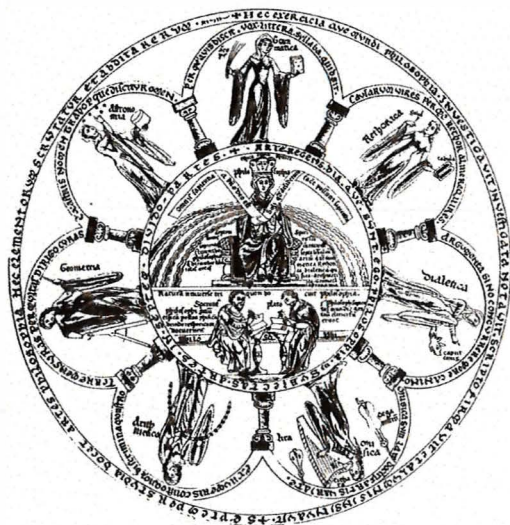
AJATTELUA, TAIDETTA JA SIVISTYSTÄ

Taidetta kokemassa

Katoavaisuuden aineisto

Taloustieteen oppisuunnat

Virtaa-klubilla Mirkka Rekola

2-3_2004

Mirkka Rekolan 50-VUOTISTAITEILIJAJUHLA VIRTAA-klubilla

Utopia-kamarikuoro

Lokakuussa Virtaa-klubi keskustelee ajan poetiikasta juhlistaen tällä runoilija Mirkka Rekolan 50-vuotiaasta taiteilijan elämäntyötä.

Ajasta ja ikuisesta läsnäolosta ovat Mirkan kanssa keskustelemassa kirjailijat **Leena Krohn** ja **Virpi Hämeen-Anttila**, taiteilija **Ulla Rantanen** ja arkkitehti **Juha Leiviskä**.

Musiikkina VIRTAA-klubilla kuullaan Monteverdin Madrigaaleja (**Utopia-kamarikuoro**), Mozart (**Kamus-kvartetti**) ja Bach, Debussy (**Minna Pölänen**, piano).

Mirkka Rekolan vastajulkistetuttua runoteosta *Valekuun reitti* on mahdollisuus ostaa paikan päällä alennettuun hintaan. Myös buffet-tarjoilu.

VIRTAA-klubi järjestetään 11.10.2004 klo 19 lähtien Sibelius-Akatemian kamarimusiikkisalissa, Pohjoisen-Rautatienkatu 9. Liput 7/5 euroa. Lippujen ennakkovaraus info@kriittinenkorkeakoulu.fi.

Mirkan ja Minnan dialogista Kukka aukeaa ja spiraali enemmän Katsauksen sivulla 30.

ILMOITA OSOITTEENMUUTOKSISTA

Hyvä jäsen, kun yhteystietosi muuttuvat, muistathan kertoa sen meille. Ilmoita osoitteenmuutoksestasi meille puhelimitse tai sähköpostitse.

EKSISTENTIALISMIN KURSSI

Ihmisenä olemisen filosofia

Opettajana kirjailija, FM **Torsti Lehtinen**

Aika to 11.11, to 18.11, to 2.12. ja ke 8.12.2004 (16t) kello 18 - 21.15

Paikka Kriittinen korkeakoulu, **Hinta** 70 euroa

Filosofia ei ole vain akateemista käsitteiden hiontaa. Se on myös yksilön tapa hahmottaa ihmisyytensä. Kurssilla pohditaan eksistenssifilosofisia kysymyksiä ja tutustutaan eksistenssifilosofian merkittävimpiin edustajiin.

Eksistenssifilosofian edelläkävijät: Sokrates, Augustinus, Tertullianus, Mestari Eckhart, Nicolaus Cusanus, Blaise Pascal, Søren Kierkegaard, Friedrich Nietzsche.

Viime vuosisadan eksistentialistinen ajattelu: Karl Jaspers, Martin Heidegger, Gabriel Marcel, Albert Camus, Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir.

Ilmoittautuminen verkkosivuiltamme tai koulun toimistolta.

Kriittinen korkeakoulu ry:n

SYYSKOKOUS

kokouskutsu

Kriittisen korkeakoulun syyskokous pidetään torstaina 25.11. klo 18 koulun tiloissa, Albertinkatu 27 a B 12, Helsinki. Kokouksessa tehdään ensi vuoden henkilövalinnat ja hyväksytään toimintasuunnitelma. Tervetuloa jäsenet!

OPISKELEMAAN PERUUTUSPAIKALLE

Koululta voit tiedustella vielä peruutuspaikkoja VIRTAA-musiikkimatkalta, kuvataidekouluun ja filosofiakouluun.

Tiedustelut koulun toimistolta (09) 684 0010.

Kriittinen katse Eurooppaan?

Kenellä on valta

Euroopan Unionissa? Mitä EU:n laajentuminen tuo mukanaan ja ketä se hyödyttää? Mikä Unionin merkitys Euroopalle on ja mitä eurooppalaisuus oikeastaan tarkoittaa?

Näitä ja muita kysymyksiä pohditaan Kriittisen korkeakoulun ja OK-opintokeskuksen järjestämässä Kriittinen Eurooppa -luentosarjassa.

Sarja pidetään maanantai-iltoina 4.10 - 22.11. Helsingin yliopiston päärakennuksen luentosalissa 5, 3. krs klo 18-20. Vapaa pääsy.

YLEISÖLUENTOSARJAN OHJELMA

4.10. Eurooppalaisuuden juuret ja filosofinen idea Kreikkalaisen filologian professori *Jaakko Frösén*, toimittaja, filosofi *Eero Ojanen*

11.10. Euroopan ja maailman arvot Tutkijat *Juha Sihvola* ja *Teivo Teivainen*

18.10. Pitääkö EU:sta tulla suurvalta? Kansanedustaja *Tarja Cronberg*, Ulkopoliittisen instituutin johtaja *Tuomas Forsberg*

25.10. Laajenemisen vaikutukset uusiin ja vanhoihin jäsenmaihiin Tutkijat *Johannes Pakaslahti* ja *Elina Palola*

1.11. EU:n uusi perustuslaki ja unionin kansalliset Oikeustieteen tohtori *Markku Kiikeri*, tutkija *Terhi Kiiskinen*

8.11. Kenellä on valta EU:ssa? ?, tutkija *Thomas Wallgren*

tässä numerossa

AJANKOHTAISTA 2

PÄÄKIRJOITUS 5

ARTIKKELIT

Anne Aurasmaa **Taidetta kokemassa** 6

Minna Törmä **Maalari tilassa** 9

Johannes Ojansuu

Katoavaisuuden aineisto 12

Timo Heikkilä

Ritvalan helkajuhla ja suomalainen mysteerikulttuuriperinne 14

Olli Jalonen **Enkeli olkapäällä** 18

Martti Vihanto

Taloustieteen oppisuunnat 19

FIKTIO

Jenni Siponen

Niin kovin helppoa elämää 26

Paavo Järvelin **Yön silmässä** 28

DIALOGI

Minna Pöllänen

Kukka aukeaa ja spiraali 30

PAKINA

Valto Rantamäki **Kateudesta** 31

Mediatiedot 31

15.11. Pienen maan mahdollisuudet ja kansallinen strategia Jean Monet -keskuksen johtaja *Esko Antola*, kansanedustaja *Kimmo Kiljunen*

22.11. EU ja sen kulttuuriset mahdollisuudet tulevaisuudessa Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen johtaja *Markku Wilenius*, ohjaaja *Jari Halonen*

Kriittinen Eurooppa -yleisöluentosarja Joensuu ja Seinäjoella sivulla 25

Tankar bakom litteratur

Syksyn Filocafen teemana on *Tankar bakom litteratur* ja vieraat ovat kirjailijoita, jotka pohtivat kirjoittamiseen ja kirjallisuuteen liittyviä filosofisia kysymyksiä.

Filocafessa alustukset ovat ruotsinkielisiä ja keskustelu monikielistä.

Tilaisuudet keskiviikkoisin klo 18-20, Luckan, Simonskatan 8.

FILOCAFEN SYKSYN OHJELMA

Ke 06.10. Fredrik Lång

Tankar om litteratur och filosofi

Ke 27.10. Oscar Rossi

Höggglans eller allmänning: Tankar om litteraturens adress

Ke 03.11. Marianne Peltomaa

Utlämna eller utelämna

To 18.11. Henrika Ringbom

Kan man se genom språket

Ke 01.12 Peter Mickwitz

Dikten är ett djur- kramdjur eller odjur?

Puheenjohtajina toimivat vuorotellen **Kim Wikström** ja **Nora Hämäläinen**, Interbaas ry. Kahvi ja teetarjoilu. Vapaa pääsy. TERVETULOA.

<http://www.luckan.fi>

Järj: Interbaas ry. & Kriittinen korkeakoulu

KATSEEN FILOSOFIAA

Keskiviikkoisin klo 17.00-19.00 Kiasmassa, seminaarihuone ala-aulassa. Syksyn 2004 aiheena kieli ja aistit. Vapaa pääsy.

Tervetuloa!

SYKSYN OHJELMASTA

13.10. Kuvataiteilija **Vesa-Pekka Rannikko**

KUVASTA, VALOSTA JA KAPPALEESTA

Työskentelyni perusongelma on ollut kysymys siitä, kuinka syntyisi kappale, veistos, joka olisi koettavissa ja ajateltavissa myös kuvina. Miten kappaleen läsnäolo tilassa laajenisi kattamaan myös illuusion, viivan ja värin maailmaa. Kuinka kuvan "valve" tulisi mukaan kosketeltavaan todellisuuteen. Luennossa esittelen työskentelyäni ja siihen liittyvää kuvan, tilan ja värin välistä pohdintaa.

27.10. Kirjailija, kriitikko **Harry Forsblom** KIRJALLISEN KULTTUURIN JA ÄIDINKIELEN ASEMASTA NYKY-SUOMESSA

3.11. Filosofi **Eero Ojanen** KIELI JA TIETOISUUS

10.11. FL **Miika Luoto** ONKO TAITEELLA ALKUPERÄISTÄ KIELTÄ?

Järj: Kiasma ja Kriittinen korkeakoulu

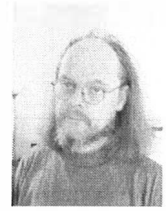
Lukijalle

Kaksoisnumero ilmestyy Kriittisen korkeakoulun syksyn toiminnan vilkkaimpana ajankohdana: keskustelemme kriittisesti Euroopasta ja juhlistamme runoilija Mirkka Rekolan 50-vuotiaasta runoilijan taivalta.

Katsaus tarjoaa edelliseen numeroon verrattuna tuplamäärän artikkeleita myyteistä ja taiteen filosofiasta. Kärkevimpää kritiikkiä esittää Timo Heikkilä Kalevalan merkityksestä kansalliseepoksena.

Myös jäsenten kirjoituksia julkaistaan Katsauksessa, tällä kertaa novellistina oululainen Paavo Järvelin ja pakinoitsijana helsinkiläinen Valto Rantamäki. Mukavia lukuhetkiä,

Merja Peuhu

Euroopan ytimessä?

Kriittisen korkeakoulun tämän syksyn keskeisiä tapahtumia on Kriittinen Eurooppa-luentosarja. Mitä Eurooppa oikeastaan on ja mihin EU on menossa? Nämä kysymykset kuuluvat tavallaan yhteen, mutta ne ovat myös eri asioita ja sisältävät sekaannuksen vaaroja.

Kun Suomi liittyi EU:hun, niin usein kerrottiin maamme liittyvän "Eurooppaan". Tuli varsin hämillinen olo siitä, että missä sitä tähän mennessä sitten on oltu. "Eurooppaan kuulumisella" ja ylipäätään "mukaanmenemisellä" on viime aikoina ylipäätään perusteltu melkein mitä tahansa asioita. On oltava "EU:n ytimessä" riippumatta siitä, mikä se sellainen ydin on, mitä tällaisella asialla tarkoitetaan ja onko sitä varsinaisesti edes olemassa.

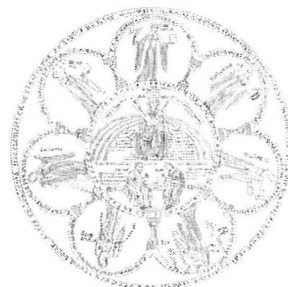
Euroopan Unionin aika on monessa mielessä ollut myös lisääntyvän jähmeyden aikaa. Kriittinen keskustelu EU:sta on vähäistä, perusmyönteinen asenne otetaan yhä enemmän itsestään selvyytenä.

Vertailu Neuvostounioniin ja Suomen aiempaan ulkopoliittikkaan on mahdollisimman kulunut ja helposti yksinkertaistuksiin johtava menetelmä, mutta kun historia on mitä on, niin ei sitä voi välttääkään. Usein tulee mieleen ajatus, että jokin suomettumisen kaltainen asia viedään nyt paljon pitemmälle kuin ennen. Poliitikkojen on oltava mahdollisimman EU-myönteisiä niin kuin ennen oltiin neuvostoystävällisiä. Mutta neuvostokaudella suomettuminen ulottui pääasiallisesti vain poliittiseen ja muuhun eliittiin, nyt "eurooppalaisuuden" nimissä tapahtuva paimentaminen ja holhoaminen kohdistuu aivan eri tavalla myös kaikkiin kansalaisiin.

Euroopasta ja EU:sta pitää keskustella yhdessä juuri siksi, että niitä ei pidä sekoittaa toisiinsa. Jos EU omii koko Euroopan käsitteen ja eurooppalaisen kulttuurin idean itselleen, se tekee suuren vahingon niin itselleen kuin eurooppalaiselle kulttuurille. Jos nimittäin todella opimme samaistamaan eurooppalaisuuden ja nykyisen EU-järjestelmän, niin miten edellisen käy silloin kun tämä nykyinen unionikokeilu aikanaan päättyy?

Eero Ojanen

vt. toiminnanjohtaja
Kriittinen korkeakoulu
eero.ojanen@kriittinenkorkeakoulu.fi

Taidetta kokemassa

Kahdensadan vuoden kuluessa 1500-luvun keräilijöiden intiimi meditaatio taideteosten ääressä muovattiin länsimaisen sivistyksen normiksi: tapahtui muutos yksityisestä julkiseen ja tunteesta tietoon. Kun 1500-luvulla aistillis-älyllis-esteettinen kokemus oli kokonaisvaltaisesti subliimi, 1800-luvulla voidaan puhua kokemuksen älyllistämisestä sanallisesti kommunikoitavaan muotoon. Hallittu, sanallistettu muoto määritteli kokemuksen sublimaation tason.

Keskiaikaisen käsityksen mukaan kauniit materiaalit sisälsivät luonnon parhaita ominaisuuksia. Ne kykenivät parantamaan ja tasapainottamaan niin henkiset kuin fyysiset vaivat. Renessanssin mestarin uskottiin taideteosta tehdessään lisänneen materiaaleihin omaa erityislaatuaan eli ihmisyiden parhaita puolia. Tuolloin muodostuva taiteilijuus voidaan määritellä luonnon vajavuuksien parantamiseksi alkemistisen transmutaation tapaan. Taiteilijuudessa - erotuksena käsityöläisyydestä - oli kyseessä muovaamisen ja järjestämisen avulla alkuperäise(mmä)n merkityksen eli ideoiden esille nostaminen näkyvän luonnon kopioinnin sijaan.

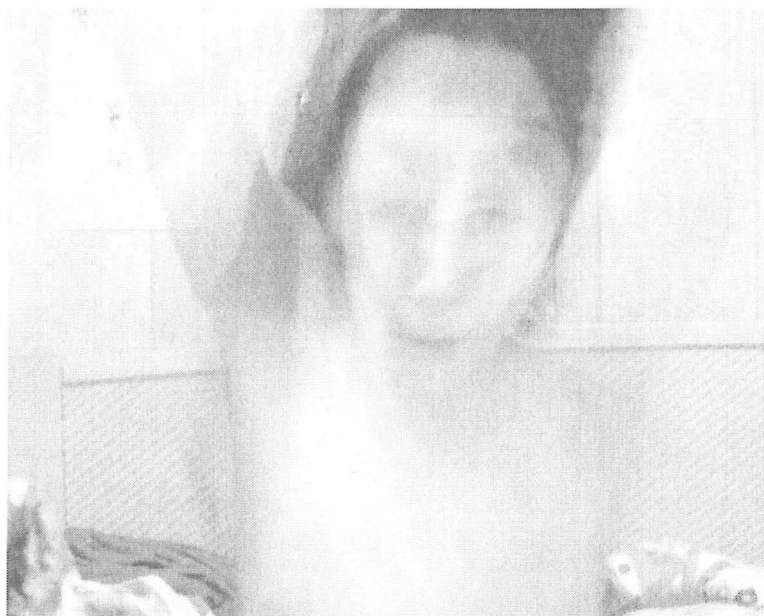
Katsoja toi kokonaisuuteen älyllisesti ja intuitiivisesti luovan panoksensa: tulkinnan. Hänen ymmärryksensä ja oivalluksensa kiinnittivät teoksesta aistien välityksellä siirtyväksi uskotut henget oman mielen jalostukseksi ja moraalien kohotukseksi. Mielen toiminnot nousivatkin renessanssin myötä ihmisyiden mittareiksi kun katsottiin, että yksilö saattoi vaikuttaa toimillaan asemaansa maailmassa. Keräily ja taiteesta nauttiminen olivat tärkeitä välineitä

tässä itsekehityksessä.

Keräilemisen ja kauniiden esineiden ihailun taustalla oli 1500-luvulla platonilainen sublimaatio: aineellinen sai henkisen merkityksen. Taideteos oli retorinen välittäjä taiteilijan ja katsojan kesken kuten myöhemminkin, mutta 1500-luvulla myös taiteilija oli välittäjä henkisen ja materiaallisen kesken. Taideteoksessa oli materiaalisuutensa takia taiteilijasta riippumattomia ominaisuuksia yhtälailla kuin taiteilijan muokkaamia ja siksi teos oli sekä tekijänsä kuva, että enemmän.

Sivistyksen arvo

Sivistys ja maku olivat jalouden ulkoisia merkkejä syntymän ja työn määrittämän aseman ohella. Oppineisuus ja intuitiivinen ymmärrys olivat vuorovaiikutuksessa kun puhuttiin taiteesta. Renessanssin meditoija-ruhtinaiden hengessä vielä Hegel kirjoitti, että taide on tapa tulla tietoiseksi totuudesta ja jumaluudesta sekä ihmisen syvimmistä vaikutteista ja totesi että, "taiteen tarve on ihmisen rationaalinen halu nostaa ulkoinen ja sisäinen henkiseen

tietoisuuteensa ja siten tunnistaa itsensä uudella tavalla." Taiteentuntemus olikin yksi oman jalouden kokemisen ja ilmaisemisen tärkeitä osa-alueita vuosisatojen ajan, koska sen aiheet kuten kauneus, harmonia ja estetiikka koko laajuudessaan, tai yksittäisten teosten symboliikka, väriyhdistelmien vaikutukset, sommittelun periaatteet ja suhde muihin taideteoksiin oli perimmiltään keskustelua Jumalan ja luomakunnan olemusta.

Keskustelijoiden keskinäistä arvostusta rakensivat tieteistä lainatut eli toistettavat havainnot ja arvioitavissa olleet periaatteet aina niin pitkälle, että taidehistorian tieteenalasta aletaan puhua 1700-luvulla. Samalla taiteen merkitysten purkaminen sanoiksi ohjasi arvoja yhtenäiseen malliin kunnes modernismin myötä voidaan jopa puhua taide-teoksista "rituaalisina välineinä" taiteen korkeakulttuurisessa ja henkisessä vaan ei hengellisessä "uskonnossa".

Taiteesta piti tulla myös moraalisen kasvatuksen väline 1800-luvulla. Taiteen sanoitta vaikuttavien ominaisuuksien avulla oli tarkoitus yhtenäistää eurooppalaisten kansojen arvomaailmoja. Työväestön ja köyhälistön kiinnostus ei tietenkään tiedonpuutteessa ollut oikeanlaista, se jäi arvioitsijoiden mukaan pintaan. He olivat ulkona "uskovaisten yhteisöstä", jonne heidät tuli auttaa. Kauniit kuvat ja komeat esineet sekä museoiden vaikuttava ympäristö saivatkin aikalaisuskomusten mukaan

"työmiehen" havahtumaan, ja kiinnostusta pidettiin kehityksen perustana. Aistimuksen alun perin materiaan sitoutunutta tunnepitoisuutta ei kielletty; siitä vain piti kasvaa irti ja ymmärtää asian sisin ja henki.

Nerouden näkeminen

Aina 1400-luvulta alkaen taiteilijat harjaantuivat erityisesti kirjallisuudessa, matematiikassa ja filosofiassa. Niitä sovellettiin sommitelmissa ja töidensä sisällöissä, ja niiden käytön kultivoituneisuuden perusteella työt oli mahdollista luokitella. Taitoon ja tietoon perustuneiden ominaisuuksien tunnistaminen vaati oppineisuutta. Siksi nämä ominaisuudet sopivat erinomaisesti jalouden ja statuksen ulkoisiksi mittareiksi, vaikka renessanssin aikana todellisena arvona pidettiin ainutlaatuisia henkilökohtaista suhdetta materiasta - materian avulla - henkiseen.

Sen enempää kuin katsojista puhuttaessa, ei taiteilijankaan osalta opitun huolellisinkaan toistaminen riittänyt nerouteen. Asiantuntemuksen ja kädentaidon täydentävä tunneherkkyys oli välttämätön. Se tasapainotti järjen ja auttoi muodostamaan oivallukseen perustuvan linkin merkityksiin ja ideoihin, ja oli todellisen jalouden mittari. Gotthold Lessing muotoili 1700-luvulla vähintään keskiajalta perityn esteettisen ajatuksen todeten, että jäljittele-

vänä taitona maalaus kykeni kuvaamaan rumuutta, mutta totuutta ilmaisevana kaunotaiteena se muutti rumimmankin aiheen kauniiksi. Hän puhuu jumalallisen järjestyksen visualisoimisesta, mitä vastaa tietenkin katsojan kyky oivaltaa kuvatus merkitys eli nähdä aiheen sisäinen kauneus kuten Tuomas Akvinolainen tarkoitti liittäessään kauneuden tietoon ja kokemuksen herättämiin ajatuksiin sen sijaan, että olisi pitänyt sitä materian ominaisuutena.

Taiteesta käydyn keskustelun perustana oli ja on elämys, sitä ei edes tieteellisen taidehistorian syntyminen purkanut. Tieto ja tunne tasapainoilevat aina kun taiteesta on kysymys. Renessanssin miehistelijoille "taiteilijanerot" jumalallisen järjestyksen tulkitsijoina ja välittäjinä olivat erityisen tärkeitä, koska universumin uskottu elävyys ja atomistinen yhtenäisyys sallivat henkisen siirtymisen tasolta toiselle. Taiteen tarkastelun ja ennen kaikkea taidekeskustelun keskeisiä tehtäviä olikin näiden merkittävien välittäjien tunnistaminen. Renessanssin erityinen laatu ja merkitys taiteelle näyttää olleen juuri materiaallisen ja henkisen saumattomassa

yhdistämisessä, mitä ei keskiajalla tunnettu ja mikä pian taas menetti yleisesti ottaen merkityksensä kokeellisten tieteiden ja objektiivisen toistettavuuden vaatimuksen myötä. Henkisen ja aistillisen elämyksellinen liitto jäi taiteen erityisominaisuudeksi ja teki samalla taidekokemuksista haasteellisia ja inspiroivia sosiaalisen vuorovaikutuksen välineitä. Taide on yhdellä kertaa joiltain osin selkeästi purettavissa sanoiksi, joiltain osin se on täysin tavoittamattomissa ja jää jokaisen yksilön ainutkertaiseksi omaisuudeksi.¶¶

Artikkeli pohjautuu viime talven Taiteen filosofiaa -yleisöluento-sarjan alustukseen.

Taide on yhdellä kertaa joiltain osin selkeästi purettavissa sanoiksi, joiltain osin se on täysin tavoittamattomissa ja jää jokaisen yksilön ainutkertaiseksi omaisuudeksi.

MITEN MAALARI NÄKEE TILAN? MAALARIN ON KEHITETTÄVÄ JOKIN REPRESENTAATIOSYSTEEMI KUVATESSAAN KOKEMUSTA TILASTA – SILLÄ TILAN SUHTEEN ON KYSYMYS KOKONAISVALTAISEMMASTA KOKEMUKSESTA KUIN PELKÄSTÄ NÄKÖHAVAINNOSTA. MUTTA KYSEISEN SYSTEEMIN EI TARVITSE PERUSTUA GEOMETRIAAN. HALUAISIN JO USKOA, ETTÄ RENESSANSSIN TILAN PARADIGMA TODELLA LOPPUI ALBERT EINSTEININ SUHTEELLISUUSTEORIAN MYÖTÄ. KYSE ON KUITENKIN ILMEISEN HITAASTA MUUTOSPROSESSISTA.

teksti Minna Törmä

Maalari tilassa

Leon Battista Alberti (1404-1472) määritteli kuvan visuaalisen pyramidin poikkileikkaukseksi. Määritelmä tuo mieleeni tilanteen, jossa on pyritty etsimään sitä kohtaa, *missä kuva on*. Vaikka visuaalisen pyramidin huipuna onkin ihmisen silmä, kuva vaikuttaisi olevan olemassa ilman subjektia. Tässä silmä pitäisikin kenties nähdä Jumalan silmänä. Albertille maalaus oli ikkuna maailmaan.

Kun tein tutkimusta siitä, miten länsimaiset tutkijat ovat analysoineet kiinalaisen maalauksen kuvatilaa, aloin yhä vahvemmin uskoa ajatukseen, että arkkitehtuuri ja ympäristömme on hyvin tärkeässä osassa tilakäsityksemme ja tilakokemuksemme muotoutumisessa.

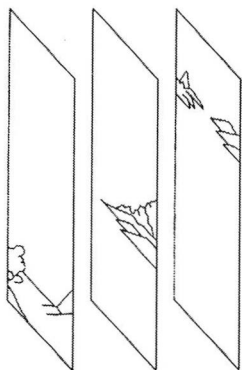
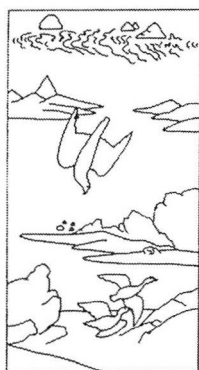
Maisemamaalauksen kohdalla kuvatilän syvyyden ilmaiseminen värin avulla nousi Paul Cezannelle tärkeimmäksi ongelmaksi. Lineaarinen perspektiivi ja värisävyillä muotoileminen eivät vastanneet hänen optista vaikutelmaansa. Värin on saatava kaikki aikaan: viileät värit vetäytyvät kuvan syvyyteen, lämpimät värit astuvat eteenpäin ja värien intensiteetti vaihtelee. Cezanne alkoi maalata hyvin rajoitetulla paletilla: vähän vihreitä, maavärejä, mutta enemmän sinisiä. Hän maalasi eteläisen Ranskan, asuinseutunsa Provencen näkymiä ja sai maalauksiinsa klassisen maiseman arvokkuutta.

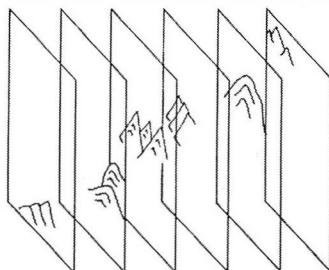
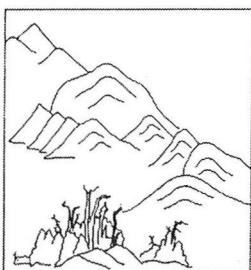
Cezannen lukuisat maalauksensa Sainte-Victoire vuoresta näyttävät päällisin puolin yksinkertaisilta ja selkeiltä, mutta ne ovat hyvin monimutkaisesti konstruoituja. Elämänsä viimeisinä aikoina vuoren ääriiviivat vaikuttavat melkein epätodellisilta. Hänen maalauksilleen ominainen henkisyys (spirituaalisuus) tulee parhaiten esiin juuri näissä vuoren kuvissa: se on kaukainen, muuttumaton, jumalallinen viittauksissaan ikuisuuteen ja piirtyy siluettinomaisesti matalaa tai kirkasta taivasta vasten.

Maurice Merleau-Pontykin lainaa Cezannea pohdittaessaan maalaustaiteen olemusta (*Silmä ja mieli*, s 24):

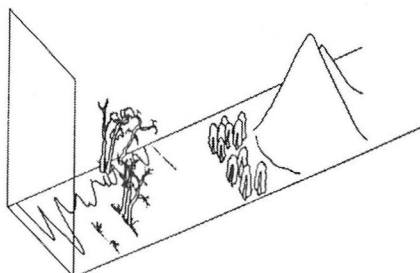
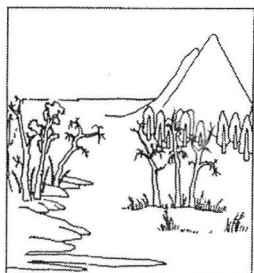
PICTORIAL REPRESENTATION IN CHINESE LANDSCAPE PAINTING

Figs. 13a, b. Diagrams of Hawk and Ducks, fig. 18, showing additive mountain motifs receding in three separate stages

Figs. 14a, b. Diagrams of Li-sheng, Dream Journey through the Hsiao and Hsueh Rivers, fig. 53, showing overlapping mountain motifs receding in a continuous sequence

Figs. 15a, b. Diagrams of Chao Meng-fu, Autumn Colors on the Ch'iao and Hsueh Mountains, fig. 60, showing landscape elements arranged along a continuously receding ground plane

Kiinalaisen maalauksen kuvatilaa kehitystä analysoivat diagrammit Wen Fongin mukaan.

Koska maailma ja minun ruumiini on tehty samasta aineesta, näköni on jollakin tavalla toteutettava molemmissa, tai sitten maailman ilmeisen näkyvyyden tulee kertautua ruumiissani kätkeytyneenä näkyvyytenä: "luonto on sisällämmme", sanoi Cezanne. Laatu, valo, väri, syvyys, jotka ovat tuossa edessämme, ovat siinä vain koska ne tavoittavat vastakaikunsa ruumiissamme, koska se ottaa ne vastaan.

Ja Merleau-Ponty jatkaa myöhemmin tavalla, joka sopii hyvin tähän yhteyteen:

Vuori itse tekee etäisyyden päästä itsensä näkyväksi maalariille, ja sille maalarin katse puolestaan asettaa kysymyksensä. Mitä hän sitten on vuorelta kysymässä? Katse hakee vastausta siihen, millä keinoin, millä pelkästään näkyvin keinoin vuori tekee itsestään vuoren katseemme edessä. Valo, valaistusolosuhteet, varjot, heijastukset ja värit eivät oikeastaan ole aivan todellisia: kuin haamut, nekin ovat olemassa vain visuaalisina. Itse asiassa ne eivät ole edes kokonaan maallikon nähtävissä, sillä ne ovat tavallisen näkökyvyn rajamailla. Maalarin katse kysyy niiltä miten ne oikein onnistuvat siinä, että yhtäkkiä hänen edessään on jotakin, ja miten tuo jokin onnistuu luomaan tuon taikakalun, maailman, ja saa meidät näkemään näkyvän.

Kiinalaiselle maalariille maalaus ei ollut ikkuna maailmaan. Että sellainen ajatus nousi Albertin mieleen on tavallaan ymmärrettävää myös kun ajattelee renessanssin arkkitehtuuria. Huonetilamme on laatikkomainen, ikkunat näkymiä ulkopuolelle; maalauksissa on Giotto

lähtien interiöörit kuvattu laatikkoina, joista yksi seinä on poistettu edestä (vähän niin kuin nukkeko-deissa tai näyttämöllä. Kun lähdin tutkimaan, miten kiinalaiset ovat kuvanneet interiöörejä, huomasin nopeasti, että seinät puuttuvat. Tilaa jäsennellään ja rytmitetään sermein, mutta interiööri-laatikkoa (näyttämöä) ei ole.

Kiinassa yleisin asuintalotyyppi on ns. pihatalo, jossa tonttia ympäröi muuri ja jolloin portille pannaan suurta painoa. Perusyksikössä on vain yksi rakennus pihan takaosassa ja sen edessä

KÄVELLESSÄNI VASTAKKAINEN RINNE ALKOI RYTMITTYÄ PÄÄLLEKKÄISIKSI JA LOMITTUVIKSI KOLMIOIKSI... AIVAN KUIN OLISIN NÄHNYT MAISEMAN KIINAN TAITEEN TUTKIJAN WEN FONGIN DIAGRAMMIEN SUODATTAMANA.

muurin ympäröimä piha. Mutta kun näitä moduuleja lisätään peräkkäin ja vierekkäin saadaan aikaan monimutkaisiakin rakennuskomplekseja. Piha toimii liikennealueena eri rakennuksen osien välillä, suojaa kylmiltä tuuilta, on kuumana aikana vilpoisa ja on vaatimattomissakin oloissa tärkeä osa kiinalaisen asumisen historiaa.

Tärkeimmät rakennukset on sijoitettu keskiakselille. Palvelijoiden asunnot ja muut vähemmän tärkeät rakennukset sijaitsevat sivuilla. Pääpiha, jonka päärakennuksessa asui isäntä sijaitsi pohjoisosassa, siellä missä puutarhakin. Julkista elämää hallitsee tietty suoraviivaisuus, selkeät käyttäytymissäännöt, joita arkkitehtuurin selkeä rakenne ja osien välinen hierarkia alleviivaa. Henkilön yksityiselämän puitteet rakentuvat taas toisella tavalla. Äärimmilleen yksilöllisyys, spontaanisuus ja epäsymmetrisyys on viety kiinalaisessa puutarhataiteessa, jossa mikään linja ei kulje suoraan ja näkymien mittakaava vaihtelee.

Väitöskirjani käsitteli maisemakokemusta ja kiinalaisten vaakarullamaalausten rakennetta. Sitä

tehdessäni, erään hyvin intensiivisen tutkimusvaiheen jälkeen, kun yritin katsoa tarkkaan maalausten kuvatilaa, lähdin kävelyllä. Asun maalla ja kävelyreitini kulkee yhdessä vaiheessa jokilaakson rinnettä. Kävellessäni vastakkainen rinne alkoi rytmittyä päällekkäisiksi ja lomittuviksi kolmioiksi... Aivan kuin olisin nähnyt maiseman Kiinan taiteen tutkijan Wen Fongin diagrammien suodattamana.

Kuitenkin Fongin diagrammit ottavat lähtökohdakseen ajatuksen, että maisemaa katsotaan yhdestä paikasta ja samoin sen kuvallista esitystä. Mutta vaakarullissa maisemakokemus rakentuu kehon liikkeiden kautta mutkitellen kuin kiinalaisessa puutarhassa ja mittakaavaa vaihdellen. ¶

Artikkeli pohjautuu viime talven Taiteen filosofiaa -yleisöluento-sarjassa esitettyyn alustukseen.

Um Poeta on aivan uudenlainen ja poikkeuksellinen kulttuurielämys, joka tarjoillaan yleisölle sanoin, kuvin ja sävelin CD-levyn, kirjan ja konserttikiertueen muodossa. Tarjottavassa elämyksessä yhdistyvät Tessa Virran etelä-amerikkalaiset sävelet, Ahti Taposen sambakarnevaalin runot sekä Ulla Virran värikkäät ja väkevän ekspressiiviset puupiirokset. <http://www.tessavirta.net>

KATOAVAISUUDEN AINEISTO

METAFORA, MYYTTI JA METAFYSIIKKA

Filosofia operoi myyttisellä. Myyttinen on osa ajattelun (kielen) projektia, jossa me luomme, analysoimme ja systematisoimme suhdettamme todellisuuteen. Tämä myyttisen tunnusomaisin ilmentymä on metafysiikka.

Filosofian myyttisyys paljastuu siis juuri metafysiikan kautta. Se paljastuu niissä käsitteissä ja merkityssisällöissä, joita me emme voi suoraan palauttaa aistihavaintoihin. Filosofian pitkä historia on korostetusti juuri tämän kieleen ja ajatteluun liittyvän myyttisen ylläpitämistä. Tätä filosofian ominaisuutta kutsun metaforan kantamiseksi.

Metafysiikka ei millään muotoa ole todellisuuden itsensä kuvaamista, vaan pikemminkin ihmisen pyrkimystä "asettautua" tähän todellisuuteen. Metafysiikka on se ajattelun muoto, jossa ihminen asettaa itsensä maailmaan, joka hänet on synnyttänyt ja joka hänet myös joskus "pois päästää". Tästä nimenomaisesta syystä metafysiikan kieli on miltei poikkeuksetta metaforista: se tekee "kuviksi" sen, mikä ei kuvassa paljastu.

Metaforinen on metafysiikan tapa. Tähän metaforiseen kuuluvat paitsi myytit, symbolit, niin myös se kielenkäytön tapa, joka ilmenee yleiskäsiteissä, ns. universaaleissa. Universaalit ovat sitä metafyyssisen suuntautumismme aineistoa, joka ilmenee metaforisena.

Väitteeni siis on, että ihmisen käyttämä kieli, on jo sinällään aina osin metaforista. Sellainen yleiskäsite kuten "kauneus" ei ole pelkästään nimi tai luokka, johon kauniina pitämämme asiat liitämme, vaan se toimii sinä metaforana, jonka avulla ihminen konstruoi havaintomaailman pohjalta syntyvää uutta todellisuutta, ihmisen itsensä maailmaa, ihmisen

sen itsenä kuvausta. Kauneuden lisäksi tämä pätee tietysti myös muihin yleiskäsitteisiin kuten "totuus", "hyvyys". Toisin sanoen myyttinen ja metaforinen on se ajattelun tapa ja kielenkäytön muoto, jonka kautta ihmisen maailmaa-kohti-oleminen aktualisoituu.

Tässä kohden oleellista on ymmärtää se ero, mikä "metafyyssisen selittämisen" ja "metafyyssisen suuntautumisen" välillä vallitsee. Metafysiikan hylkääminen tarkoittaa luopumista edellisestä, muttei jälkimmäisestä. Siinä missä fysiikka selittää todellisuutta, metafysiikka on suuntautumista (myös tieteiden sisällä) tätä todellisuutta kohti. Metafysiikan (myös uskonnon) kieli on suuntautuneisuuden, kohti-olemisen kieli. Metafysiikan käsitteet ja ilmaiset muodostavat sen "katoavaisuuden aineiston", mitä me inhimilliset oliot välttämättä tarvitsemme, pyrkiessämme ymmärtämään ja olemaan kotonamme tässä maailmassa. Myytti ja metafora ovat siis kiinteä osa paitsi ajattelumme ympäristöä, niin myös sen suuntaa.

Esimerkkinä pyhyys

Ihmisen maailma-suhde, tietoisuus muotoutuu erilaisten rajasuhteiden kautta. Ymmärrän tietoisena olemisen rajasuhteessa olemisena. Tämän rajasuhteen voimakkain ilmentymä on kuolemaa-kohti-oleminen (Heidegger). Kuolema ei kuitenkaan ole ainoa rajasuhde, vaan meidän elämämme täyttyy hyvin monenlaisista rajalla olemisen tavoista. Kehomme piirtää rajan toiseen kehoon, minuutemme rajan toisiin minuuksiin jne. Myös tieteessä olemme tekemisissä rajan kanssa. Siinä missä tiede on

tiedon rajojen siirtämistä yhä laajemmalla, uskonto on vastaavasti pyrkimystä näiden voittamiseen uskonnollisen artikulaation ja riittien avulla. Oleellista rajassa on kuitenkin se, että se rajaa olemisemme aina tämän-puoleiseksi. Aina on jotakin, jota emme voi selittää, haltuunottaa. Pyhyys on tämä tunnistamista ja tunnustamista. Pyhyys on se inhimillinen asennoitumisen tapa, joka "jättää rauhaan" tämän rajan-takaisen, eli sen, mikä ei taivu meidän selityksiemme alaisuuteen. Näin ollen pyhyydessä ei ole mitään yliluonnollista vaan sen lähtökohta on siinä alun perin konkreettisessa rajakokemuksessa, jonka me kehollisina olentoina jo varhaislapsuudessa koemme. Kuoleman kohtaaminen on näiden rajakohtaamisen mysteerisin ydin. Mutta raja ei ole pelkästään erottava seinämä, vaan myös silta. Se on samalla se, joka asettaa meidät yhteyteen rajantakaisen toiseuden kanssa. Pyhyys ei siis ole selittämistä, se ei ole sanomista, vaan asennoitumistapa, johon toki saattaa liittyä myös voimakkaita emootiota ja tunnekokemuksia. Tämä pyhyyden perustavalaatuinen merkitys on siinä, -näin uskon-, että se on jotakin, jota tarvitsemme selviytyäksemme, sekä lajina että yksilöinä.

Maallistettu filosofia

Metafysiikan kuolema, tai ns. myyttien maallistuminen tarkoittaa täten sitä, että ensimmäisen filosofian ja uskonnon kieli ymmärretään maailmaan asettautumisemme, ja tässä maailmassa toimimisen välineinä.

Avainsana "maallistuminen", voidaan liittää niin uskonnolliseen, filosofiseen kuin tieteelliseen vii-

tekehykseen. Uskonnon osalta tämä tarkoittaa sitä, että uskontojen (uskon) ydin ymmärretään, ei uskonnollisena selittämisenä, vaan uskonnollisena suuntautumisena. Uskonnot ovat niitä systematisoituja ja usein myös institutionalisoituja muotoja, joiden kautta me suuntaudumme kohti rajaa, kohti sitä, mitä emme tunne, kohti sitä, mitä me emme voi hallita. Niin metafysiikan kuin uskonnonkin ydin on tämä rajaa-kohti-oleminen.

Tieteen suhteen maallistuminen tarkoittaa vastaavasti luopumista "jumalan näkökulman" etsimisestä. Tiede ei ole asettautumista inhimillisen maailmassa-olemisen ulkopuolelle, vaan se nähdään yhtenä kohti-olemisen tapana. Tämän suuntaisen ajattelun ydin löytyy siitä fallibilismista, joka myöntää kaikkeen inhimilliseen toimintaan (myös tiede) liittyvän epävarmuuden ja epäilyksenalaisuuden. Tieteen maallistuminen ei siis koske tieteellisen tiedon pätevyyttä tai hyödyllisyyttä, vaan ainoastaan tieteellisen tiedon suhdetta todellisuuteen. David Humen ajatus siitä, että "me emme koskaan voi tietää sitä, vastaako todellisuutta koskeva tietomme itse todellisuutta", on tämän näemyksen ydinlauseita. ¶

Artikkeli perustuu vuoden 2004 Myyttien kevät -yleisöluento-sarjassa esitettyyn alustukseen. Taustakirjallisuutena filosofi Johannes Ojansuun teos PYHYYS - RAJALLA OLEVA IHMINEN.

Elias Lönnrotin kokoamalla Kalevalalla on ollut keskeinen asema paitsi kansallisen kulttuurin hahmotuksessa, myös muinaissuomalaisen henkisen perinteen lukuisissa elvytysyrityksissä. Kalevala on kuitenkin varsinaisen muinaisen tradition näkökulmasta katsottuna karkea väärennös, jolla jo puolentoista vuosisadan ajan on ollut lähinnä harhaan johtava vaikutus. Todellinen traditio on perustunut läntisen Suomen maanviljelyskulttuurin keskeisimpään kultti-instituutioon, Sääksmäen mysteerikulttuuriperinteeseen ja sen puitteissa vietettyyn ikivanhaan aurinkokulttuuriin. Sen hämertyneenä jäänteenä vietetään vielä tänäkin päivänä Ritvalan helkajuhlaa.

teksti Timo Heikkilä

Muinaiskulttuuria etsimässä

RITVALAN HELKAJUHLA JA SUOMALAINEN MYSTEERIKULTTUURI

Kansallisuusaate käynnisti 1800-luvulla maassamme aktiivisen arkeologisen tutkimuksen ja perinteenkeräämisen, jotka kohdistuivat niin kotimaahan kuin muillekin suomensukuisille alueille. Ajan hengen mukaisesti suomalaisten tuntematon menneisyys haluttiin tuolloin selvittää paljolti kansallisten päämäärien vuoksi, mutta myös muuten oma historia ja kulttuuriperinne alkoivat herättää yhä laajempaa mielenkiintoa.

Kansallisen intoutumisen ajan merkittävin kulttuurinen ilmiö oli katoavan kansanrunouden kerääminen ja taltioiminen jälkipolville. Runsaaksi paisunut kansanrunoaineisto herätti monissa ajatuksen runoepoksen kokoamisesta. Yksi ajatuksesta inspiroitunut oli lääkäri Elias Lönnrot, joka kehitti eeposhankettaan parin vuosikymmenen ajan. Lopullisessa muodossaan Lönnrotin Kalevala ilmestyi vuonna 1849. Kalevala tuli näyttelemään merkittävää roolia paitsi kansallisen kulttuurin hahmotuksessa, myös lukuisissa vanhan tradition elvyttämisen yrityksissä.

Kansaperinteen keräämisen ja tieteellisen tutkimuksen rinnalla oli koko ajan vaikuttanut syvempi kiinnostus muinaista hengenelämää kohtaan. Tätä suuntausta edustivat mm. useimmat kansallisromanttisesti suuntautuneet taiteilijat. 1900-luvun alussa asiaa alettiin ajaa voimakkaammin mm. teosofisen liikkeen toimesta. Koska runoja lukuun ottamatta vanha pakanallinen perinne oli ehditty hävittää lähes kokonaan, ei kiinnostuneilla juurikaan ollut selkeitä kiinnekohtia traditioon paneutumiselle. Tällöin ainoa konkreettiselta vaikuttanut

asia tuntui olevan Lönnrotin Kalevala, jota monella taholla alettiin pitää suorastaan pyhänä kirjana. Kyseessä oli kuitenkin valitettava erehdys, sillä runoja yhteen liittänyt Lönnrot ei juurikaan tuntenut runoaiheiden myyttisiä taustoja tai merkityksiä. Hän yhdisteli mielivaltaisesti toisiinsa eri aihepiireihin kuuluvia runoja ja tarvittaessa muutti väkinäisesti runojen sisältöjä saadakseen ne sopimaan yhteen haluamallaan tavalla. Työssään Lönnrot asetti etusijalle tarinan yhtenäisyyden, jolle hän uhraisi runojen todelliset sisällöt. Tuloksena oli sekava ja vääristynyt kansanrunoantologia, jolla ei enää ollut juuri mitään tekemistä alkuperäisen tradition kanssa.

Jo vuosisatojen ajan vanha kulttuuri ja sen mukainen henkinen perinne oli ollut katoamassa kirkollisen vaikutuksen vuoksi. Varsinaiseksi kuoliniskuksi vanhalle traditiolle muodostui kuitenkin teollisen läpimurron aika 1800-luvun puolivälin tienoilta lähtien, jolloin uljaan uuden aikakauden esiinmarssi pakotti ihmiset yhä enemmän irrottautumaan luontoyhteydestä ja aina pakanallisilta ajoilta peräisin olevasta perimätiedosta. Tähän ajankohtaan osui sopivasti myös Lönnrotin Kalevalan ilmestyminen. Kalevala merkitsi vanhan tradition kuolemaa ja sen muuntamista vanhan runo- ja loitsuperinteen vastaisesti kansanrunoaiheiseksi, mutta sisällöttömäksi, ennen muuta "isänmaalliseksi" kaunokirjallisuudeksi.

Pian Kalevalan ilmestyttyä ja alettua ottaa paikkaansa teollistuvan kansakunnan virallisena eepoksena, alkoivat elinkeinorakenteet ja aja-

Helkajuhlien kulkue nykyaikana.

tusmaailmat muuttua myös Hämeen sydämessä Sääksmäellä, jossa ammoisista ajoista lähtien vietetyn helkajuhlan vuotuinen vietto alkoi vähitellen tyrehtyä 1860-luvulla. Kaikesta päätellen kristilliseksi muutettu ja siten juuriltaan hämartynt helkajuhla oli ollut koko muinaissuomalaisen kulttuurin tärkein yksittäinen kultti-instituutio ja sellaisena monessa suhteessa arkaaisen kulttuurimme syn- tymisen kehto.

Kaksi kulttuurivirtausta

Vanhan kulttuurin henkinen perinne on hahmot- tunut epäselvästi, koska sen aatehistoriallisiin taustoihin ei juurikaan ole kiinnitetty huomiota. Suo- malaisten vuorovaikutussuhteet ulkomailmaan on tavallisesti kuitattu viittaamalla ympärilyöreä- sti "suomalais-ugrilaisuuteen" tai "shamanismiin". Varhaisemman kivikauden asukkaat olivatkin suo- malais-ugrilaisia, jotka harjoittivat elinkeinoinaan metsästystä, kalastusta ja keräilyä, ja joiden hen- genelämän muotona oli shamanismi. Kuitenkin jo nuoremmalla kivikaudella maahan saapui lisäksi in- doeurooppalaista vasarakirveskansaa, joka saattoi harjoittaa maanviljelyä. Vanhimmat varmat merkit maanviljelystä ovat kivikauden lopulta. Maanvilje- lyn harjoittaminen yleistyi pronssikaudella, jolloin rannikkoseuduille oli asettunut skandinaavista vä- estöä. Jo tuolloin maanviljely levisi mm. Sääksmä- elle, mikä saattaa osoittaa seudun huomattavaa merkitystä jo noina varhaisina aikoina. Muualla sisämaassa maanviljelys omaksuttiin pääasiassa

vasta monta vuosisataa myöhemmin rautakaudelta lähtien.

Maanviljelykulttuurin perimätietoa säilyttänyt my- tologia sisälsi aineksia kaukaa Lähi-idän maata viljelleiden kansojen kulttuureista. Samalla se si- sälsi pyyntiväestön shamanismista poikkeavan uskontofilosofian, johon maanviljelytietouden ohel- la nivoutuivat mm. maailmankuva, ihmiskuva ja yhteisömuoto. Tämä Sääksmäelle keskittynyt, ih- misen ja ohran ideat yhdistänyt kultti-instituutio muodosti muinaissuomalaisen mysteerikulttiperin- teen perustan.

Maailman keskipiste Sääks- mäellä

Maailman keskipisteen ajatus on kaikkialla liittynyt merkittävimpiin kulttipaikkoihin, kuten mm. Jerusa- lemiin, Mekkaan ja Delfoihin. Suomessa sama idea on liittynyt Sääksmäkeen, luultavasti alkuaan sen Rapolanharjuun, joka on saattanut olla jo kivikau- den pyyntiväestön kulttipaikka. Tähän viittaa mm. kivikaudelle niin tyypillinen vesireittien mytologia. Rapolanharju sijaitsee vesireittien solmukohdassa, josta vesiteitse pääsee lähes joka suuntaan Suo- men niemellä. Se on siis "keskipiste". Sääksmäen Annilanniemeä on pidetty paitsi maailman keskuk- sena, myös ensimmäisten ihmisten asuttamana alueena. Helkajuhlaakin väitetään vietetyn aina maailman synnystä lähtien. Vastaavasti on uskottu, että helkajuhlan vieron lopettaminen aiheuttaisi maailmanlopun.

Pronssikaudella Rapolanharjun alarinteellä alettiin viljellä maata ja seudulle ilmestyivät kivi-röykkiöhaudat vesistöjen tärkeään rajakohtaan. Tämä merkitsi uutta kehitysvaihetta, jolloin mahdollinen pyyntiväestön varhainen aurinkokultti muuntui maanviljelijöiden aurinkokultiksi tai kenties koko instituutio syntyi vasta tuolloin. Tähän yhteyteen viittaa alkuperältään egyptiläinen aurinkolaivan taru, joka viljelykulttuurin mukana kulkeutui Pohjoismaihin jo pronssikaudella. Ruotsissa on kalliopiirroksia, jotka kuvaavat aurinkoristiä kantavia laivoja ja Suomestakin sellaisen kuva tunnetaan Ristiinan Astuvansalmen kalliomaalauksessa. Sääksmäeltä ei ole löytynyt aiheesta kuvia, mutta paikallisperinteessä tunnetaan aurinkolaivan taru, jossa kerrotaan taivaanmerillä seilaavasta auringonjumalan laivasta, joka keväisin lähestyi taivaanrantaa, jolloin sääksmäkeläiset ottivat laivan ja jumalan kiinni sekä polttivat laivan, jottei aurinko enää kesän aikana pääsisi pakenemaan Sääksmäeltä. Auringonjumalan laivan polttaminen on liitetty nimen omaan Ritvalan helkassa merkittäviin helluntain helavalkeisiin, joissa on ollut tapana polttaa veneitä. Näin ollen aihe on alkuaan perustunut pronssikaudelle palautuvaan pakanalliseen agraariperinteeseen, keväiseen kyntö- ja kylvötöiden päätösjuhlaan. Lisäksi veneitä on poltettu myös juhannuskokoissa, joten kevään ja keskikesän veneistä tehtyjen kokkojen poltot sijoittuvat kevään toukotöiden ja sitä keskikesällä seuraavan vuoden voimakkaimman kasvukauden ja valoisimman kauden ajankohtiin. Myös Ritvalan helkajuhlaa on vietetty samalla aikavälillä eli keväisinä pyhäpäivinä

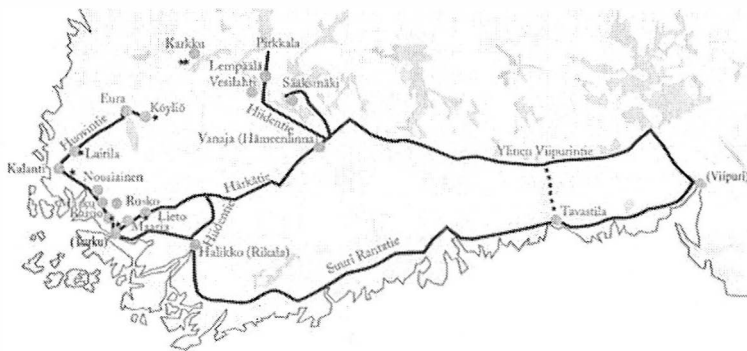
helatorstaista (1.5.-4.6.) juhannukseen (24.6.) tai Pietarin päivään (29.6.) saakka.

Ritvalan helkajuhla

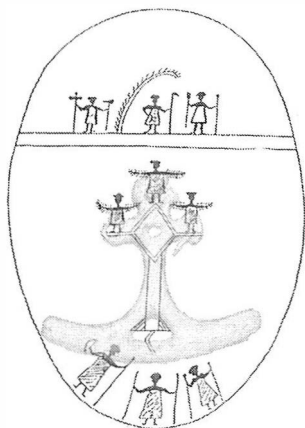
Kaikesta päätellen aurinkokulttia on alkuaan vietetty Rapolanharjulla ja Sääksmäen eteläpuolella, Saarioispuolella, mutta kun idempänä Huittulassa ja Ritvalassa, ilmeisesti nuoremmalla rautakaudella raivattiin laajoja peltoalueita, siirtyi aurinko- ja ohrakultti luonnollisesti sinne missä suurimmat peltoalueetkin olivat ja missä oli sopiva paikka kultin viettoon. Ilmeisesti tällöin valikoitui uudeksi kulttipaikaksi Ritvalan Helkavuori. Vasta ristiretkien jälkeen keskiajalla helkajuhla sai jälkimaailman tuntemat katoliskristilliset piirteet. Siitä huolimatta vanhat pakanalliset aiheet säilyivät melko selvästi osana myös kristilliseksi uudistunutta kulttijuhlaa.

Vuoden voimakkaimman kasvujakson aikana Ritvalan nuoret neidot ovat sunnuntai-iltapäiväisin kerääntyneet kylän keskustassa sijainneelle Raittien ristille, ja asettuneet kulkueeksi, jossa useampi tyttö on kulkenut rinnakkain. Neidot ovat vaelta- neet pitkin viljapeltojen ympäröimää kolmihaaraista (T-muotoista) tietä, ensin raittien ristiltä yhteen suuntaan, josta he jonkin matkaa kuljettuaan ovat kääntyneet takaisin raittien ristille. Sieltä he ovat jatkaneet eteenpäin kääntyen lopulta taas takaisin raittien ristille. Vasta tämän jälkeen kulkue on kääntynyt kolmanteen suuntaan, ylös kohti Helkavuorta, ja siellä kulkue on asettunut piiriin, joka on esittänyt aurinkoa. Henkisesti matka on jatkunut edelleen taivaan siltaa pitkin puhtaiden jumalien luokse, kuten lauluissa kerrotaan.

Tiellä kulkiessaan tytöt ovat laulaneet vanhalla runomitalla seipitettyjä lauluja, joiden jokaisen säkeen refrangeineen kukin tyttöriivi on toistanut. Ensin on laulettu lyyrillinen Alkuvirsi, minkä jälkeen eri iltoina vaihdellen on laulettu kolmea kertovaa runoa: Matalaenen virttä, joka on legendalaulu Maria Magdalenasta; Inkerin virttä, joka on ritariballadi Inkerin ja Lallmantin välisestä rakkaudesta, sekä tur-

Rautakautinen tiejärjestelmä, joka vastaa taivaallisen tien ideaa. Elämänpuu-kirves-tyyppisten esi-
neiden löytöpaikat merkitty tähdellä. Sääksmäki ja Pirkkalan seutu sijoittuvat aurinkoa vastaavaan
paikkaan.

Köyliöstä löytyneen elämänpuu-kirves-riipuksen ja saamelaisen ns. Randullin rummun kuvat yhdistettynä. Molemmissa sama elämänpuu-aihe.

kulaisen neidon ja saksalaisen hansa-kauppiaan rakkaus-suhteesta kertovaa Annikaisen virttä. Helkavuorelle tultuaan ja piiriin käytyään tytöt ovat laulaneet laulunsa loppuun, ja sen jälkeen on vapaissa ryhmissä palattu takaisin kylään. Myöhemmin illalla on vielä leikitty ja tanssittu kylän taloissa. Joidenkin tietojen

mukaan juhlat ovat jatkuneet Helkavuorella läpi yön.

Kristillisen muodon saaneilla lauluilla ei näytä olevan keskenään mitään yhteyttä, mutta tarkemmin katsoen voi huomata, kuinka keskiaikaiset laulut ovat valikoituneet samankaltaisten, alkupe-
räisten laulujen perusteella. Alkuaan neidot ovat laulaneet ennen muuta Lemminkäisen virttä, jolla on ollut kaksi osittain erillistä merkitysyhteyttä. Sen ensimmäinen aspekti kuvastaa ohran vuotuista kasvukiertoa, toinen aspekti puolestaan ihmisen tietä ja tietäjäinitiaatiota.

Myyttisen ja symbolisen mielikuvaston tasolla ohra ja ihminen on liitetty rinnakkain. Kasvavan ohran idea osoittautuu agraarifilosofian ja siihen nivoutuvan ns. mysteerikultin keskeiseksi symboliksi. Mysteerikultin välittämä ajatus ihmisen ja ohran yhteydestä liittyy oleellisesti myös ihmiskuvaan, varsinkin vanhaan reinkarnaatio-oppiin, jonka mukaan ihminen on ohran vuotuisen kasvukierron tavoin syntyvän, kuoleman ja jälleensyntymän alainen.

Mysteerikulttiperinne

Sisällöllisesti Ritvalan helkajuhla edustaa ns. mysteerikulttiperinnettä, jonka tunnetumpia rinnakkaisilmiöitä ovat olleet mm. kreikkalaisten Eleusiin kultti Ateenan lähellä sekä Delfoin kultti Pohjois-Kreikassa. Niin Ritvalassa kuin Eleusiissa rituaalidraaman keskeisinä symbolisina ja myyttisinä peruselement-

teinä ovat olleet viljan ja ihmisen ideoiden rinnastaminen toisiinsa, jolloin lopulta on ollut mahdollista liittää toisiinsa kaikkia eri elämänalueita koskevat aiheet ja hahmottaa yhteisön elämän kaikenkattavat maailmankuvalliset merkityskielen verkostot kulttuurin peruselementeiksi.

Ritvalan rituaalidraamalla neitokulkueineen on myytin tasolla ollut esikuvana Lemminkäisen virsi. Neidot ovat kulkiessaan laulaneet helkavirsiä ja toistaneet jokaisen säkeen jälkeen: *jumala on kauniissa joukossa*, jolloin tuo jumala on ollut Lempo, sittemmin Lemminkäisenä tunnettu maan ja pyhän ohran kasvuvoiman tulen henkilöitymä. Lemminkäisen virsi kertoo keväiseltä pellolta Päivölän pitoihin eli juhannusaurinkoon lähtevästä Lemminkäisestä, joka vasta loppukesästä valmistuvana ohrana myöhästyy keskikesällä vietetyistä Päivölän pidoista ja saapuu Päivölään vasta elonkorjuuajana ja haastaa kaksintaisteluun Päivölän isännän eli vanhan satovuoden. Lemminkäinen katkaisee Päivölän isännän pään kuin *tähkän korren päästä, kuin naatin nauriista*, minkä jälkeen Lemminkäinen, maan kasvuvoima, pakenee talveksi manalan saareen. Keväällä Lemminkäinen jälleen herää eloon ja aloittaa aurinkomatkinsa, ensin maan päälle, tuoden mukanaan keväisen kasvun ihmeen Lemminkäistä rakkaudenkaipuussaan seuraavien maan haltianeitojen kautta, joihin Ritvalankin ihmisneidot ovat samaistuneet. Maan keskipisteessä Sääksmäellä Ritvalan neidot ovat liittäneet tähän Lemminkäisen tulen liikkeeseen ihmisen kulttuurisen aspektin ja kantaneet kehoissaan samaa Lemminkäisen tulta kuin ympäröivien peltöjen ohrakin.

Päivölän pidot ovat olleet alkuperäisen kulttijuhan keskeinen aihe, ja sen merkinä seudulla on monia aurinkoon eli "päivään" viittaavia paikanimiä (mm. Päivölä). Rapolanharjun alarinteellä Rupakalliossa on rautakautinen alttarikivi, johon on uurrettu auringon kuva. Myös Taka-Saaren kulttipaikan maakivessä on kasviin laskeutuvan auringon kuva. ¶

Artikkeli perustuu Myyttien kevät -yleisöluentosarjan alustukseen ja filosofi Timo Heikkilän kirjaan AURINKOLAIVA. Lisätietoja myös verkkojulkaisussa <http://www.aurinkolaiva.net>.

ENKELI OLKAPÄÄLLÄ

Jos myytin ymmärtää ymmärtämällä ja yksinkertaistaa aitaamalla, se on useimmiten jo kulumassa latteudeksi. Myyttien pintakuvia ryöstöviljellään monenlaisessa sisältöteollisuudessa, ja myyttien kanssa voi esimerkiksi kirjoittamisessa päätyä liihottelemaan tyhjälle taivaalle. Myyttirealismi voisi olla hyvä sana kuvaamaan sellaista kirjoittamista, jossa jalkapohjat tallaavat maantietä, mutta olkapäällä kannetaan yhden enkelin verran ikuista.

Myytit ovat kertomuksia, jotka ovat piiloutuneet kerroksiksi monien ihmisten ja sukupolvien sisään. Näin ne ovat yhteistä omaisuutta vaikka tuoreimmillaan ovat myös kaikkein yksityisintä.

Myytit käsittelevät, tai myyttien avulla käsitellään, usein hyvinkin isoja asioita jumalallisista voimavirroista ja maailmankaikkeuden selittämisestä alkaen. Niitä voi pitää pitkän ajan kuluessa kertomuksiksi kiteytyneinä hahmottamistapoina. Tällaisina hahmottamistapoina, aina joltain pieneltä sirultaan yhteisinä ja tuttuina kerrontaperinteinä, ne ovat tärkeitä kaikissa kertomisen taiteissa.

Koska myytit ovat kertomuksia meissä, niiden sija kertomisen taiteissa on paljon isompi kuin voi oikeastaan edes huomata. Tai ainakaan ymmärtää, sillä myytin yksi paradoksi on ehkä siinä, että jos sen ymmärtämällä ymmärtää ja yksinkertaistamalla aita, se on jo alkamassa kulua latteudeksi, vähempiulottuvaiseksi myytin pintakuvaksi. Myyttien pintakuvilla ovat rajattomat markkinat. Yleisinhimillisyydessään ne voivat olla kuljettamassa myyteistä tuotteistettuja elokuvia ja oheistilpehöörejä kaikkien maarajojen yli maanosasta toiseen. Disney-ryppään tapaisilla suurilla tuotantoyhtiöillä on omat myyttien etsintä- ja uudelleenkerrontayksikkönsä, jotka haravoivat maailman muistia arktisilta alueilta tropiikkiin ja muinaisuuden temppelifantasioista avaruuteen sijoitettaviin sankarijumalnäkyihin.

Toisella tavoin myyttejä ovat käsitelleet esimer-

kiksi Michel Tournier romaaneissaan ja novelleissaan ja Wim Wenders elokuvissaan. Kun Tournier lähettää kuninkaansa kumartamaan syntyvää tai kun Wenders saa inhimillistävän enkelin jalanjäljet näkymään Berliinin muurivyöhykkeen hiekassa, on myyttien mukana myös niin paljon pienen arkisen toden kölipainoa, että teoksiin kätkeyty myyttiset ulottuvuudet alkavat hehkua. Jos Kolmen kuninkaan kumarrus, Keijujen kuningas tai Berliinin taivaan alla olisi tehty pelkästään myyttien tasolla, ei niitä samalla tavalla muistaisi suurina taideteoksina. Vasta yksityiseen yhdistyessään ikaikainen tulee lähelle ja kosketeltavaksi.

Ilman realismin vastapainoa voi myyttien mukana lähteä liihottelemaan pilviin ja taivasiin. Myyttien kanssa saa aina olla tarkkana. Esimerkiksi kirjoittaessa on parempi, ettei niitä millään lailla muistele. Ne ovat vain ja tulevat tekstiin pieninä juonteina, jos ovat otollisesta tilanteesta tullakseen. Myyttien rakenteita ei rakentamalla tekstiinsä keinoitekoisesti synnytä. Eivät ne muuten myyttejä olisikaan, yhteistä, yhtä yksilöä isompia peruskertomuksia.

Sellaista realismin kölipainon sisältävää kerrontaa, jossa ihminen ja aika kuitenkin ylittyy, voisi kutsua esimerkiksi myyttirealismiksi. Kaikesta tavallisesta ja suurentelemattomasta voi avautua ikkunoita muualle. Jalkapohjat tallaavat maantietä, mutta olkapäällä kannetaan yhden enkelin verran ikuista. ¶

TALOUSTIETEEN OPPISUUNNAT

teksti Martti Vihanto

Yhteiskuntatieteiden tehtävänä on tutkia ihmistä ja hänen käyttäytymistään osana laajempaa ihmisyyhteisöä. Taloustieteelle leimallisia ja muista yhteiskuntatieteistä usein erottavia piirteitä ovat metodologinen individualismi ja rationaalisuusoletus. Edellinen tarkoittaa, että kaikkia yhteiskunnallisia ilmiöitä selitetään ihmisten käyttäytymisestä käsin joko toiminnan aiottuina tai tahattomina tuloksina. Jälkimmäinen tarkoittaa, että ihmisten oletetaan ainakin pyrkivän käyttäytymään järkevästi.

Todellisuuden elämässä ihmiset käyttäytyvät usein epärationaalisesti tai suorastaan tyhmästi. Korviaan myöten rakastuminen, sammumisen parataalle juopottelu ja korkeassa kuumeessa riutuminen ovat esimerkkejä virheisiin altistavista tilanteista. Ne on otettava huomioon taloustieteellisessä tarkastelussa, kuten perheen ja rikollisuuden taloustieteessä sekä terveystaloustieteessä. Epärationaalisuuksien tarkempi tutkiminen ei kuitenkaan kuulu taloustieteen alueeseen, ja niitä pidetään annettuina samaan tapaan kuin vuoroveden tai muita sään vaihteluja. Perusteluja tälle menettelylle ovat tieteiden välinen työnjako ja se tosiasia, että talouden piirissä päättömyyksistä rangaistaan.

Taloustieteen monien oppisuuntien välillä on suuria eroja siinä, miten rationaalisuus määritellään ja mitä järkevyyden oletetaan tarkoittavan. Kansantaloudelliset ilmiöt ovat erittäin monimutkaisia,

ja niiden ymmärtämiseksi kaikki lähestymistavat ovat tarpeen. Tässä artikkelissa esitellään taloustieteen keskeisiä oppisuuntia. Niiden katsotaan pikemminkin täydentävän toisiaan kuin kilpailevan keskenään, ja dogmatismiin sijaan korostetaan eklektisyyden tarvetta kansantalouden toiminnan ymmärtämisessä.

Jos taloustieteessä määrittelevänä piirteenä on taloudellisten ilmiöiden selittäminen yksilöiden rationaalisten valintojen tuloksina, se on aina mikrotaloustiedettä. Suhdanteiden ja työttömyyden vaihteluja sekä muita kokonaistaloudellisia ilmiöitä tutkivaa makrotaloustiedettä pidetään tämän mukaan seuraavassa osana taloustiedettä vain siltä osin, kuin sen selitykset ovat mikroperusteisia.

Monissa taloustieteen malleissa oletetaan lisäksi, että taloudenpitäjä on kiinnostunut vain lisäämään itsekkäästi omaa materiaalista hyvinvointiaan. Myös tämän homo oeconomicus -oletuksen mukainen olento on täysin kuvitteellinen.

Uusklassisen taloustieteen ajattelu

Useimmin taloustieteessä käytetään rajoittumattoman rationaalisuuden oletusta. Sen varaan rakennettua talousteoriaa kutsutaan yleensä lyhyesti rationaalisen valinnan teoriaksi. Nimitys on harhaanjohtava, sillä ihmisen käyttäytyminen voi olla sanan kaikissa tavanomaisissa merkityksissä täysin järkevää, vaikka mainitun teorian edellytykset eivät joka kohdalta täytyisikään.

Rajoittumaton rationaalisuus edellyttää taloudenpitäjältä kolmea asiaa. Hänellä on oltava täydellinen tai ainakin jäsentynyt tietämys kaikista päätöksinsä vaikuttavista asioista, hänen kykynsä käsitellä tätä tietoa on oltava täydellinen, eivätkä tunteet saa vaikuttaa hänen päätöksinsä. Jäsentynyt tietämys merkitsee, että henkilö tietää, mitä hän ei tiedä, ja hänen tietämättömyydellään on siis selvät rajat. Kun tiedon käsittelyssä ei ole rajoitteita, kaikki kognition osa-alueet kuten havainnointi, tarkkaavaisuus ja muisti toimivat täydellisesti. Tunteilla tarkoitetaan tässä mitä tahansa emootioita ja jopa affekteja, jotka aiheuttavat ihmismielessä mielihyvää tai mielihäpää.

Rajoittumattomasti rationaalinen taloudenpitäjä tekee päätöksensä optimoimalla. Hän on ikään kuin kaikkietävä robotti, joka laskelmoi kaikkea kaiken aikaa eikä osoita teoissaan minkäänlaista inhimillisyyttä kuten empatiakykyä tai tahdonheikkoutta. Monissa taloustieteen malleissa oletetaan lisäksi, että taloudenpitäjä on kiinnostunut vain lisäämään itsekkäästi omaa materiaalista hyvinvointiaan. Myös tämän homo oeconomicus -oletuksen mukainen olento on täysin kuvitteellinen.

Rajoittumattoman rationaalisuuden oletukseen perustuvaa taloustiedettä kutsutaan yleensä uusklassiseksi taloustieteeksi. Se on edelleen valtavirtaus taloustieteellisessä tutkimuksessa niin Suomessa kuin lähes kaikkialla muuallakin maailmassa. Oppisuunnan asema on silmiinpistävän vahva oppikirjoissa.

Kaikelle taloustieteelliselle tutkimukselle on oppisuunnasta riippumatta ominaista mallien käyttö. Sen sijaan, että kansantaloudellisia ilmiöitä pyrittiin ymmärtämään kokonaisuudessaan ja kaikessa mutkikkudessaan, tehtävä pilkotaan mallien avulla hallittavissa oleviin osiin. Kukin malli tai ajatuskoe valottaa vain yhtä tai enintään muutamaa todellisuuden aspektia. Todellisuudesta saadaan näin jäsentynyt kuva, ja päättelyyn tulee taloustieteelle ominaista täsmällisyyttä ja ryhtiä. Taloustieteen mallit ovat verrattavissa maastosta tehtyihin karttoihin. Jokainen kartta kertoo käyttötarkoituksensa mukaisesti vain tiettyjä аспектеja maastosta. Käyttäjän tehtävänä on ensinnäkin osata valita oikeat kartat kutakin tarkoitusta varten, ja tämän jälkeen tulkita karttoja oikealla tavalla. Ainutkaan olemassa oleva kartta ei toista täydellisesti kaikkia maaston yksityiskohtia.

Uusklassisen taloustieteen ylivoimaisesti tärkein malli on täydellinen kilpailu. Se muodostaa edelleen taloustieteen perusoppikirjojen rungon. Täydellisen kilpailun mallissa kansantalous käsittää suuren joukon kulutus- ja tuotantoyksiköitä, jotka ovat homo oeconomicus -optimoijia. Yksiköt käyvät keskenään kauppaa erilaisilla hyödykkeillä ja tuottavat toimiansa tahattomana tuloksena talouden yleisen tasapainon. Tietyillä edellytyksillä tasapaino on Pareto-optimaalinen. Yleisellä tasapainolla tarkoitetaan kuvitteellista tilaa, jossa kenenkään ei enää kannata muuttaa käyttäytymistään olemassa olosuhteissa. Pareto-optimissa tasapainoa ei voi enää muuttaa huonontamatta ainakin jonkun asemaa. Täydellisen kilpailun ominaisuuksia tarkastellaan seuraavassa esimerkillä, jossa yritys on palkkaamassa uusia työntekijöitä tai, niin kuin asia yleensä ilmaistaan, lisäämässä työvoimaa.

Täydellisen kilpailun vallitessa yrityksen päätöksenteko on varsin yksioikoisesti selitettävissä. Jotta yrityksen voitot olisivat niin suuret kuin mahdollista, sen kannattaa lisätä työvoiman määrää tunneissa laskettuna vain niin kauan, kunnes työn rajatuot-

tavuus alenee annetun tuntipalkan suuruiseksi. Työn rajatuottavuudella tarkoitetaan sitä tuotoksen lisäämistä, joka syntyy yrityksessä työvoiman kasvaessa yhdellä tunnilla. Yksittäinen yritys ei voi vaikuttaa omilla toimillaan markkinoilla vallitsevaan palkkatasoon. Yrityksen omien voittojen kannalta paras päätös on samalla koko kansantalouden edun mukainen. Tämän perusteella voidaan jopa väittää, että voittojen maksimointi on yrityksen ainut yhteiskunnallinen velvollisuus. Jos työntekijöitä palkataan liikaa niin, että palkka on rajatuottavuutta suurempi, talous ei ole enää Pareto-optimissa ja voimavarat ovat tehottomasti kohdentuneet.

Täydellisen kilpailun malli selittää valaisevasti joitakin reaali maailman piirteitä. Edellä johdetusta tuloksesta nähdään vääjäämättä se armoton taloudellinen tosiasia, että jokaisen työntekijän on ansaittava vapailla markkinoilla oma palkkansa. Raha ei kasva puissa eivätkä ainakaan kaikki yhteiskunnan jäsenet voi elää jonkun toisen elättinä. Myös työttömyydelle saadaan mallista järjestyneä selitystä. Kaikki työhön halukkaat työntekijät eivät voi millään saada mieleistään työpaikkaa, jos valtio asettaa lakisääteisen vähimmäispalkan markkinoiden tasapainopalkkaa korkeammaksi.

Hallinta-, oikeus- ja moraali-instituutioiden tutkimus

Täydellisen kilpailun malli ei yksinään riitä selittämään talouden todellisuutta niin kuin ei mikään muukaan taloustieteen malli. Malli voi olla tästä huolimatta suureksi hyödyksi, sillä siihen vertaamalla saadaan helpommin käsitystä monimutkaisten ilmiöiden olennaisista piirteistä sekä järkevyyttä taloustieteelliseen päättelyyn. Sopimuskustannukset ovat yksi erojen lähde. Ne määrittelevät työ- tai muun sopimuksen toteuttamiseen liittyviksi kustannuksiksi ja luokitellaan yhteydenotto-, seurantat-, neuvottelu-, toimeenpano-, valvonta- ja voimaansaattamiskustannuksiksi. Täydellisen kilpailun ideaalituotoksissa tällaisia vaihdannan esteitä ei ole tai niitä käsitellään annettuina tekijöinä. Transaktiokustannusteoriassa sopimuskustannukset ovat erityisen huomion kohteena.

Kun yritys palkkaa uuden työntekijän ja tekee tämän kanssa työsopimuksen, sen palkkamenot kasvavat. Palkkaa vastaavalla rahasummalla olisi

määrättömästi muitakin käyttötapoja, joista parasta tunnettua voidaan kutsua sopimuksen varsinaiseksi kustannukseksi. Sopimus aiheuttaa myös sopimuskustannuksia. Työntekijää on esimerkiksi jotenkin valvottava työpäivän aikana, jotta hän tekisi sen mitä on sovittu ja pysyisi yritykselle kannattavana sopimuskumppanina. Valvontakustannuksia aiheutuu työajan seurannasta ja lukemattomista muista syistä johtuen.

Sopimuskustannuksia syntyy jo ennen työsopimuksen allekirjoittamista. Yhteydenottokustannuksia ovat työpaikkailmoitusten laatimiseen kuluva työajan paras vaihtoehtoinen käyttötapo ja lehden laskuttamat ilmoitusmaksut. Koska ne tulevat yleensä pääosan työnantajan maksettaviksi, työntekijän palkka jää luonnollisesti pienemmäksi kuin jos työnhakija maksaisi kustannukset. Taloustieteessä tärkeä ekvivalenssiajattelu ilmenee lukemattomissa muissakin yhteyksissä. Rajoittumattoman rationalisuuden oloissa on jokseenkin yhdentekevää, maksaako työnvälityksessä työpaikan etsijä vai työnantaja välityspalkkion taskustaan. Silläkään ei ole palkkion todellisen kohtaannon kannalta väliä, tilittääkö välittäjä vai jompi kumpi välityssopimuksen osapuolista arvonnalisäveron valtiolle.

Yhteydenotto-, valvonta- ja muita sopimuskustannuksia alentamaan ja samalla vaihdantaa edistämään on taloudessa kehittynyt lukemattomia hallintainstituutioita. Tulospalkkaus on esimerkki työmarkkinoilla käytetystä menetelmästä, joka helpottaa työntekijöiden valvontaa. Kun työntekijän palkka riippuu ainakin osittain aikaansaadusta tuloksesta eikä siis olekaan annettu vakio niin kuin täydellisen kilpailun mallissa, kannustimet tehdä työtä sovitun mukaan vahvistuvat. Työntekijä saadaan huolehtimaan itse omasta työpanoksestaan, ja työsopimuksen voimaansaattaminen tapahtuu ikään kuin itsellään.

Tulospalkkaus vaikuttaa myös yhteydenottokustannuksiin. Kun työnhakijat tietävät yrityksen palkkausjärjestelmästä, he eivät ota edes yhteyttä tai lähetä hakemuksiaan, elleivät arvioi pääsevänsä vaadittuihin tuloksiin. Tämä vähentää yrityksen kustannuksia. Säästöt hyödyttävät paitsi yritystä itseään myös sen työntekijöitä, sillä mitä tehokkaammin yritys onnistuu tekemään työsopimuksia, sen korkeampia palkkoja se tietysti pystyy maksamaan. Tehokkuuden kasvu on viime kädessä koko kansantalouden edun mukaista.

Markkinoiden toiminta ja niillä tapahtuvan sopimusprosessin tehokkuus edellyttävät valtiovallan olemassaoloa. Jos työnantaja laiminlyö sovitun palkan maksamisen, tuomioistuimen tehtävänä on pakottaa työnantaja hoitamaan velvoitteensa ja viime kädessä voimaansaattaa sopimus. Jos oikeusjärjestelmää ei ole tai se toimii kehnosti, työntekijät joutuvat turvaamaan oikeutensa jollakin muulla, todennäköisesti paljon kalliimmalla tavalla, tai eivät uskalla mennä toisen palvelukseen ollenkaan. Ilmeisiä sopimusmahdollisuuksia jäisi hyödyntämättä, ja talouden niukkoja voimavaroja olisi väärissä käytöissä.

Lakeja ja muita oikeusinstituutioita tutkitaan oikeustaloustieteessä. Alueen uusklassisessa tutkimuksessa pyritään erityisesti ottamaan selvää, miten hyviä voimassa olevat lait ovat kansantalouden tehokkuuden kannalta, sekä millä tavoin tehokkuutta olisi mahdollisesti lisättävissä lakeja muuttamalla.

Oikeustaloustieteen menetelmillä tutkitaan esimerkiksi työehtosopimusten yleissitovuuden ja siihen liittyvän vähimmäispalkkajärjestelmän kansantaloudellista järkevyyttä. Järjestelmän tunnettuja haittoja ovat työttömyys erityisesti nuorten ja muiden vähäistä työkokemusta saaneiden työnhakijoiden piirissä sekä työuupumus liian kireän työtahdin seurauksena. Vaikeudet uuden työpaikan löytämisessä kasvattavat työntekijöiden vaatimuk-

sia vanhan työpaikan säilyttämiseksi lakisääteisen irtisanomissuojan avulla. Tämä taas pakottaa työnantajat käyttämään määräaikaista työsuhteita, mikä edelleen tukaloittaa työntekijöiden asemaa. Vähimmäispalkoista on myös etua, koska ne vähentävät neuvottelukustannuksia.

Uusklassisessa oikeustaloustieteessä oletetaan rajoittumaton rationaalisuus niin kuin uusklassisissa yleensäkin. Oletuksen johdonmukainen soveltaminen edellyttää, että myös lainsäätäjien ja muiden julkista valtaa käyttävien ihmisten käyttäytymistä tarkastellaan tavoitteellisenä optimointina. Julkisen valinnan teorian keskeisen johtopäätöksen mukaan eduskunta myötäilee päätöksissään eturyhmiä yleisen edun kustannuksella. Vähimmäispalkkajärjestelmä saattaa pysyä voimassa, vaikka sen haitat tiedettäisiin hyötyjä paljon suuremmiksi, jos hyötyjä kykenevät järjestäytymään poliittisiksi eturyhmiksi muita helpommin. Huonoa lainsäädäntöä syntyy erityisesti silloin, kun hyödyt ovat selvästi kenen tahansa nähtävissä ja tietyille ryhmille koituvia, mutta haitat ovat välillisiä ja laajalle leviäviä.

Poliittisen päätöksenteon taloustieteellisestä tarkastelusta seuraa suoraan vaatimus julkisen valvankäytön rajoittamiseksi. Konstitutionaalisessa taloustieteessä edellytetään, että eduskunnan yläpuolella oleva perustuslaki säädetään yksimielisyysperiaatetta noudattaen. Järkevään yksi-

mielisyyteen pääseminen kansanäänestyksessä on sopimuskustannuksista johtuen käytännössä mahdotonta. Tämän vuoksi on katsottava riittäväksi, että kaikki kansalaiset pitävät perustuslain säädöksiä ainakin periaatteessa hyväksyttävinä. Perustuslain sallimissa rajoissa eduskunta voi säätää alemman tason lakeja yksinkertaisella tai määräenemmistöperiaatteella.

Uusklassisen taloustieteen eri oppisuunnat antavat yhdessä valikoiden käytettynä perustietoa yhteiskunnan toiminnasta. Hallinta- ja oikeusinstituutioita tarkastelevaa uusklassisen taloustieteen osaa kutsutaan uusinstitutionaaliseksi taloustieteeksi. Samoilla menetelmillä voidaan tutkia myös moraali-instituutioita, joskin tällä suunnalla rationaalisuuden rajoitteiden sulkeminen tarkastelun ulkopuolelle on osoittautunut erityisen huonoksi ratkaisuksi. Seuraavaksi tarkastellaan rajoittuneen rationaalisuuden oletusta ja sen varaan rakentuvia taloustieteen oppisuuntia.

Rajoittunut rationaalisuus

Uusklassinen taloustiede perustuu siis rajoittumattoman rationaalisuuden oletukselle. Ihmisillä on silloin jäsentynyt tietämys päätöksinsä vaikuttavista asioista, heidän tiedonkäsittelykykynsä on täydellinen, eivätkä tunteet vaikuta millään tavoin heidän päätöksinsä. Oletus on sinänsä epärealistinen eikä läpäise juuri minkäänlaista empiristä testiä. Sen avulla saadaan kuitenkin alustavaa jäsenystä taloudellisiin ilmiöihin ja yhteinen kieli, jolla taloustieteilijät pystyvät keskustelemaan vaittomasti keskenään. Taloudelliset ilmiöt ovat liian monimutkaisia, jotta rajoittumattoman rationaalisuuden kaltainen yksinkertaistus voisi yksinään riittää niiden kaikkien aspektien ymmärtämiseksi. Tämän vuoksi on pitkän ajan kuluessa kehittynyt oppisuuntia, jotka korostavat rationaalisuuden rajoitteiden merkitystä ja niiden taloustieteellisen tutkimisen tarvetta.

Yrityksen henkilöstöpäällikkö tai muu työntekijöiden palkkaamisesta vastaava joutuu käytännössä tekemään työhönottopäätökset tietämättömänä monista valintoihin vaikuttavista asioista. Käsitteellisesti nämä asiat voidaan jakaa niihin, jotka ovat ainakin yhden muun henkilön vaikkakaan eivät työhönottajan tiedossa, sekä niihin, joita kukaan

ei vielä tiedä tai tule koskaan edes tietämään. Jos kerran työhönottaja ei tiedä näitä asioita, hän ei yleensä myöskään tiedä, kummasta tietämättömyyden lajista on kysymys eikä ole tästä edes kiinnostunut. Taloustieteen kannalta erottelulla on merkitystä, sillä kokonaan uusi tieto kuten innovaatiot työnhakijoiden soveltuvuuden testauksessa ovat oletettavasti hankalampia löytää.

Epätäydellistä tietämystä ja erityisesti innovaatioita talouden kehityksessä tarkastellaan evolutionaarisessa taloustieteessä. Oppisuunnassa korostetaan niin kuin biologisen evoluution tutkimuksessa muuntelun ja valinnan keskeistä merkitystä. Muuntelua saadaan aikaan kilpailun avulla, ja kilpailun pelisäännöt ohjaavat myös valintaprosessia. Esteettömän kilpailun oloissa millä tahansa yrityksellä on oikeus tarjota työntekijöilleen uudenlaista tulospalkkaus-, työterveys- tai muuta järjestelmää, joka lisää työn tehokkuutta. Jos työntekijät pitävät innovaatiota hyvänä, yritys menestyy ja valinta on tapahtunut. Muiden yritysten jäljittelyponnistelut takaavat innovaatioprosessin jatkumisen.

Epätäydellisen ja jäsentymättömän tietämyksen oloissa päätöksiä ei voi tehdä optimoimalla. Ihmisen on tyydyttävä toistamaan toimintatapoja tai heuristiikkoja, jotka hän on havainnut toimiviksi vastaavissa aikaisemmissa tilanteissa tai tietää muuten hyviksi. Tieto käyttökelpoisista heuristikoista on usein sanatonta. Tämä selittää osaltaan, miksi vanha työntekijä saattaa tehdä työnsä paljon paremmin kuin uusi, jolla on kylläkin hyvä koulutus mutta vielä niukasti työkokemusta.

Muuttuvan tiedon asettamat vaatimukset on otettava huomioon työntekijöitä palkattaessa ja heidän työtään johdettaessa. Esimiehellä ei ole koskaan riittävästi tietoa, jotta hän voisi suunnitella alaisensa työt näiden puolesta kaikkia yksityiskohtia myöten. Hänen on viisainta hajauttaa päätösvaltaa tarkoituksenmukaisessa määrin ja luoda edellytyksiä työntekijöiden aloitteellisuudelle. Myös odottamattomiin muutoksiin sopeutuminen edellyttää, että organisaatiossa on riittävästi väljyyttä. Työntekijöillä on oltava joutoaikaa, jotta he ehtivät tehdä muutakin kuin toistaa päivittäisiä rutiineja. Heidän on tarpeen tullen kyettävä siirtymään väliaikaisesti tehtävästä toiseen. Työtehtäviä voidaan kierrättää jopa tarkoituksella, jotta uusia ideoita syntyisi kaiken aikaa. Organisaation väljyys on tärkeintä

Kun yritys suunnittelee tulospalkkausta, sen on otettava raamituksen lisäksi huomioon paljon muitakin psykologisia tekijöitä. Tulospalkkauksen voidaan odottaa syrjäyttävän sisäistä motivaatiota ja vähentävän ainakin osittain niitä tehokkuusvoittoja, joita järjestelmällä tavoitellaan. Sisäisellä motivaatiolla tarkoitetaan taipumusta tehdä asioita, kuten luovuttaa verta tai auttaa omaa äitiä, niiden itsensä vuoksi ilman mitään erityistä palkkiota. Taipumus on sitä voimakkaampi, mitä vapaampia ihmiset kokevat olevansa toimimaan ja mitä suurempina he pitävät omia vaikutusmahdollisuuksiaan.

luovuutta vaativissa tehtävissä kuten tutkimustoi-minnassa.

Hajautettu päätöksenteko ja reservit eri muodois-sa edistävät dynaamista tehokkuutta yhteiskunnan kaikilla tasoilla. Suuri määrä keskenään yrittäjistä, pääomanomistajista ja muista asukkaista kilpai-levia kansallisvaltioita menestyy paremmin kuin yksi mummivaltio. Markkinatalous on samasta syystä ylivoimainen suhteessa keskussuunnittelu-talouteen. Kilpailu aiheuttaa päällekkäisyyksiä ja staattisesta näkökulmasta tuhlausta, mutta tarjo-aa samalla puitteita muuntelulle ja tehokkuuden kasvulle pitkällä aikavälillä.

Hajauttamisen, kilpailun ja yleisemmin vapauden merkitystä korostetaan itävaltalaisen taloustieteen piirissä. Markkinatalous nähdään siinä avoimena tiedon löytämisprosessina, jonka suuntaamisessa yrittäjillä on ratkaiseva merkitys. Yrittäjät etsivät voitonmahdollisuuksia ja onnistuessaan käyttävät aikaisempaa paremmin hyväksi olemassa olevaa tietoa sekä löytävät kokonaan uutta tietoa. Edelli-ässä tapauksessa puhutaan tasapainottavasta tai koordinoivasta ja jälkimmäisessä innovoivasta yrittäjyydestä.

Itävaltalaisen käsityksen mukaan uusklassinen taloustiede aliarvioi perusteettomasti vapauden merkitystä talouden tehokkuudelle. Kun kaikki tieto oletetaan jo löydetyksi tai tiedon katsotaan löy-tyvän mekaanisesti optimoimalla, markkinatalou-den monet instituutiot näyttävät turhanaikaisilta. Itävaltalaisessa taloustieteessä tutkitaan paljon spontaania evoluutiota tukevia oikeusinstituutioita, ja sen edustajia voidaankin pitää evolutionaarisen oikeustaloustieteen keskeisinä kehittäjinä.

Ihmisen päätöksentekoa ja heuristiikkoja tut-kitaan yksityiskohtaisemmin psykologisessa ta-loustieteessä. Usein puhutaan kokeellisesta taloustieteestä, sillä laboratoriokokeet ovat op-pisuunnan tärkein tutkimusmenetelmä. Eksperi-

menteissä on esimerkiksi havaittu, että ihmisillä on taipumus ankkuroitua päätöksiä tehdessään mielivaltaisiin alkuarvoihin ja jättää esille tuleva lisäinformaatio vähemmälle huomiolle. Työhönot-tajan voi olla vaikea päästä eroon vaikutelmasta, jonka työnhakija antaa itsestään työhönottohaas-tattelun ensimmäisten minuuttien aikana. Ankku-roituminen on käyttökelpoinen heuristiikka, koska se säästää niukkoja kognitiivisia voimavaroja. Se johtaa toisaalta myös virheisiin tai anomalioiden.

Taloudenpitäjien taipumus langeta ennustettaviin virheisiin kannustaa sopimuslumpsumia käyttä-mään tilaisuutta hyväkseen. Työnhakija käy prep-pauskursseilla, jotta osaisi tekeytyä puuhakkaaksi haastatteluissa ja ostaa niihin muttei mihinkään muuhun sopivia vaatteita. Työnantaja voi puoles-taan käyttää hyväkseen raamitusanomaliaa. Ole-tetaan, että hän on valmis maksamaan työntekijälle 3000 euron kuukausipalkkaa lukuun ottamatta niitä kuukausia, jolloin myynti laskee alle sovitun tason. Palkasta vähennetään silloin 500 euroa. Loppu-tulos on työntekijän kannalta aivan sama, kuin jos hänelle luvataan 2500 euron peruspalkka ja siihen lisätään 500 euron bonus hyvinä kuukau-sina. Raamitusvaikutuksen vuoksi jälkimmäinen tarjous tuntuu kuitenkin houkuttelevammalta, ja vaihtoehtojen ekvivalenssi siis rikkoutuu.

Kun yritys suunnittelee tulospalkkausta, sen on otettava raamituksen lisäksi huomioon paljon mui-takin psykologisia tekijöitä. Tulospalkkauksen voi-daan odottaa syrjäyttävän sisäistä motivaatiota ja vähentävän ainakin osittain niitä tehokkuusvoittoja, joita järjestelmällä tavoitellaan. Sisäisellä motiva-aatiolla tarkoitetaan taipumusta tehdä asioita, kuten luovuttaa verta tai auttaa omaa äitiä, niiden itsensä vuoksi ilman mitään erityistä palkkiota. Taipumus on sitä voimakkaampi, mitä vapaampia ihmiset kokevat olevansa toimimaan ja mitä suurempina he pitävät omia vaikutusmahdollisuuksiaan. Tulos-

palkkaus vähentää sisäisiä kannustintekijöitä ja tuottaa vaikeasti valvottavia edunsaalistajia, joiden kanssa sopimuskustannukset nousevat vähitellen korkeiksi.

Tulospalkkaus pilaa sopimussuhteen ja työpaikan ilmapiiriä, koska työnantaja osoittaa sen käyttönotolla luottamuksen puutetta. Pelkästään palkasta neuvottelemisen voi herättää työntekijässä työmotivaation kannalta tuhoisia tunteita. Vähimmäispalkkajärjestelmästä on tästä syystä etua, jota on mahdotonta nähdä uusklassisessa taloustieteessä. Osapuolet voivat sopia yleissitovaa työehtosopimusta paremmista työehdoista, mutta ankkuroitumisen vuoksi oikeutta ei käytetä välttämättä hyväksi ja palkkaneuvottelua ei käydä ollenkaan. Psykologisessa oikeustaloustieteessä tutkitaan lakien tehokkuutta laajemmasta näkökulmasta kuin perinteisessä oikeustaloustieteessä ja päästään myös luotettavampiin johtopäätöksiin. Tärkeä kysymys samassa yhteydessä on pohtia, miten lainsäätäjät pystyvät tukemaan yhteiskunnassa kehittyneitä työ- ja muita moraali-instituutioita tai ainakin estämään niiden rapautumista lainsäädännön keinoilla.

Lopuksi

Taloustieteeseen on tieteen evoluution tuloksena syntynyt melkoinen määrä erilaisia oppisuuntia. Ne valottavat kansantaloudellisten ilmiöiden eri puolia ja yhdessä taiten käytettynä antavat hyvää käsitystä talouden toiminnasta. Oppisuunnat kietoutuvat monimutkaisilla tavoilla toisiinsa, kuten edellä olemme nähneet, ja tuottavat samalla siemeniä taloustieteen jatkuvalle evoluutiolle. Hallinta-, oikeus- ja moraali-instituutioiden merkitys käy nykyaikaisesta kansantaloustieteellisestä tutkimuksesta selvääkin selvemmin ilmi. Uudeksi nimeksi sopisi instituutiotaloustiede korostamaan eroa perinteisen uusklassisen taloustieteen steriileille mallitarkasteluille. ¶

Artikkeli perustuu luentoon Kriittisessä korkeakoulussa 10.3.2003. Kirjoittaja työskentelee dosenttina Turun kauppakorkeakoulussa.

KRIITTINEN EUROOPPA YLEISÖLUENTOSARJA

ks. s. 3.

JOENSUUSSA

Kulttuurit kohtaavat Euroopassa

Joensuun kaupunginkirjaston Muikku-sali, Koskikatu 25, torstaisin klo 18.00

4.11. Laajentuva EU: haasteita ja mahdollisuuksia

EU-tiedottaja *Anu Apo*, Pohjois-Karjalan EU-tiedotus

11.11. Eurooppalaisuuden ja venäläisyyden kohtaaminen

FT *Timo Vihavainen*, Hgin yliopisto

18.11. Islam ja kristinuskko Euroopassa: tapausesimerkkeinä Kypros ja Bulgaria

FT *Teuvo Laitila*, Joensuun yliopisto

SEINÄJOELLA

Eurooppalaisuuden juuret ja filosofinen idea

21.10. klo 18-20 Kaupungintalon valtuustosalin, Kirkkokatu 6

professori *Jaakko Frösen*, vt. toiminnanjohtaja *Eero Ojanen* ja EU-tiedottaja *Pekka Purhonen*

Järj. Kriittinen korkeakoulu ja OK-opintokeskus

Niin kovin helppoa elämää

teksti Jenni Siponen

1

Syksyn puista satoi pyöreitä, kiiltävänpunaisia palloja, joiden pinta tuoksui taivaallisen hyvältä. Teki mieli kerätä niitä koriin, kuljettaa pieneen taloonsa ja syödä salaa hymyilevässä yksinäisyydessään jakamatta niistä pienintäkään palaa. Juuri näin tein minä, jonka sienikori näytti vaativan vaihtelua sisälleen. Enkä tiedä miksi, mutta vaikka ympärilläni oli kymmeniä ja kymmeniä juuri tuollaisia puita, hiivin, lempeän kuun kellahtaessa taivaalle, naapurini pihalle ja ryöstin korini kukkuralleen. Ja kotiin palattuani, istuuduin kuution kokoisen eteiseni matolle ja hämmentyneenä, mutta lähes liiankin tyytyväisenä, otin yhden punaisista palloista ja haukkasin ensimmäisen palan.

Seuraavana aamuna näin naapurini. Kyykistellessäni kukkapenkkinäni ääressä, kuulin kuinka hän, harkituin askelin, kulki aitansa viertä kohti minua. "Päiviä", hän huikkasi ja heilautti kättään tervehdykseksi.

"Päiviä, päiviä", vastasin ja pidin käteni visusti kukkapenkissä, jonka keskellä komeilivat istutuksieni ylpeyden aiheet, kaksi suurta, poutapilven valkeaa neilikkaa. Ne olivat silmäteräni, jotka arvokkaina, mutta sopivan vaatimattomina, seisoi taloni edustalla ja viestittivät kotini ystävällistä tunnelmaa.

Kädet syvälle taskuihin piilotettuina, naapurini seisahtui kohdalleni.

"Et kyllä koskaan arvaa", hän sitten sanoi ja siveli mielteliään leukaansa, kun oli hetken vain katseellut tekemisiäni. Puutarhatyöni eivät koskaan sujuneet niin tottuneesti ja taituruutta osoittaen,

kuin olisin toivonut.

Laskin lapion kädestäni ja kysyin: "mitä niin?"

"Omenapuuni alusta on tyhjentynyt".

Kului hetki, jonka aikana ankarasti puntaroin tulevaa, väistämätöntä reaktiotani.

"Ihanko totta?" kysyin viimein ja pyöristin silmäni äärimmilleen, minkä toivoin näyttävän johtuvan jotakuinkin suuresta hämmästyksestä.

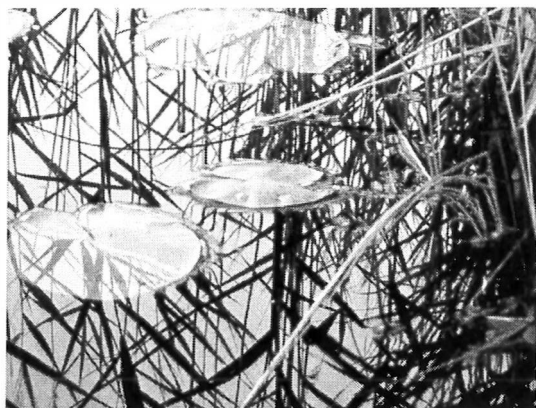
"Kyllä. Tai oikeastaan se on vain puoliksi tyhjentynyt, ei kokonaan. Se on seikka, joka askarruttaa minua jokseenkin".

Mietin jälleen hetken ja muutamien, pitkiltä tuntuvien sekuntien kuluttua, vastasin:

"Ehkä tarve ei ole ollut niin suuri". Katsoin naapuriani, joka näytti siltä, että oli aikeissa nyökäyttää päätään merkiksi siitä, että oli kanssani samaa mieltä.

"Ja eikö se oikeastaan ole parempikin, sinulle jää nyt edes toinen puoli", jatkoin ja tartuin sitten lapiooni. Sen punaiseksi maalattu pinta muistutti ikävästi keittiöni pöydällä komeilevasta täpötäydestä korista.

"Niin....saatat olla oikeassa", hän sanoi, kääntyä kannoillaan ja ennen kuin palasi sisälle, toivotti hyviä päivän jatkoja. Yhdellä lauseella olin korjannut virheeni, joka oli saattanut varkaan epäilyttävään valoon. Hymyillen jäin hoitamaan neilikoitani. Tartuin kastelukannuun. Sen metallinen pinta tuntui hiukan viileämmältä kuin yleensä, loppukesän auringon lämmittämiä sormiani vasten. Kallistin kannua ja annoin kukkia pitelevän maan kostua läpikotaisin kuultavista helmistä, joitten pintaan

auringon valo epäilemättä oli korviaan myöten rakastunut. Kyllä elämä oli helppoa.

Söin aamiaiseksi omenoita, niitä punaisia palloja, joista nyt tiputin palan jokaiseen valmistamaani ruokaan. Keittiöni, tai oikeastaan koko taloni, täytyi niiden tuoksusta. Siinä tuoksumeressä minä harhailin viikon jokaisena päivänä ja huumaannuin sen kirpeästä vivahteesta, jonka muisto synkkinä talvi-iltoina saisi veden herahtamaan kielelle.

Syksy oli täydellinen aina siihen päivään saakka, kunnes astelin arvaamattomana keittiöni ikkunan ääreen. Otin omenan ja veistin sen kuoren kapeana, katkeamattomana nauhana. Pitenevänä, nauha valui hiljalleen ilmaa halkoen, kunnes lattia otti sen avosylin vastaan. Tämä, kuorimisen taito, oli päivien kuluessa kehittynyt huippuunsa. Kun hedelmän pinta oli muuttunut pehmeäksi, haukkasin palan ja katsahdin ulos.

Ensi näkemältä piha näytti yhtä viehättävältä kuin aina ennenkin. Yöllä oli satanut. Pisarat olivat kastelleet verannan. Nurmikko kilsi vihreänä merenä silmien edessä. Oli kaunista. Neilikat hohtivat tässä meressä pudonneitten, eksyneitten aurinkojen tavoin... Tai eivät neilikat... vaan neilikka! Toinen niistä puuttui! Nyt huomasin pihani muuttuneen. Neilikka oli leikattu poikki! Vain pieni pala vihreää vartta, joka pilkisti pienestä kukkapenkistäni, paljasti kukan kadonneeksi.

Käännyin kannoillani, poistuin keittiöstä ja astelin määrätietoisesti pihalle. Seisoessani lyhyillä portaillani, hieraisin muutamaan kertaan silmiäni nähdessäni edelleenkin vain yhden neilikan. Se

ei auttanut. Minun oli kohdattava karvas totuus. Toinen neilikoistani oli ryöstetty. Vaikka tien vierellä kasvoi kymmeniä ja vielä kymmeniä pietaryrttejä, minut oli ryöstetty.

Kaiken tämän kamaluuden keskellä ymmärsin kuitenkin, että se, että minut oli ryöstetty, ja niinhän todella oli tapahtunutkin, saattoi tarkoittaa vain sitä, tarkoitan, ei mitään muuta kuin sitä, että minun neilikkani täytyi olla kaikista naapuruston neilikoista kaunein ja epäilemättä kaikista valkoisista valkoisin. Toisaalta hyvin imartelevaa, mutta niin kovin harmittavan surullista.

Näin naapurini omenapuunsa juurella arvioimassa kypsyviä omenia. Lähdin astelemaan häntä kohti varmaan, hitain askelin.

"Päiviä", sanoin päästyäni hänen kohdalleen ja katseltuani hetken hänen työskentelyään, joka näytti suureksi harmikseni päivä päivältä osaavammalta, ihailtavan luontevalta.

"Päiviä, päiviä", hän vastasi käännettyään kasvonsa minuun.

Mietiskelin hetken ryöstöretkeni jälkeistä aamua ja sanoin sitten:

"Et kyllä koskaan arvaa".

"Mitä niin?" hän kysyi.

Pohdin hetken, ehkä jopa toisenkin hetken, ja sanoin leveästi hymyillen:

"Voitin tänään lotossa".

Ja sillä samaisella hetkellä, kun naapurini kasvoille kohosi vieno hymy, päätin ostaa lisää siemeniä. ¶

Novelli on Kriittisen korkeakoulun kirjoittajakoulun saba.

Yön silmässä

teksti Paavo Järvelin

Viime yönä se alkoi. Naapurin ovi paukkui, kun portaikosta lappasi väkeä sisään seinän taakse. Rokki jyrähti siellä soimaan. Jarin hämyisessä huoneessa tietokoneen monitori loisti. Hän istui ja mietti novellia.

- Polttarit, juopunut pojannaama oli sanonut Jarin mentyä naapurin ovelle valittamaan häiriöstä. - Kestä ukko tämä yö.

Kahvinkeitin rutisi pöydällä valmista. Ryypättyään mustaa kahvia kupista ja oropaxit korvissa Jari naputti:

Melun sekaan ovikellon pirinä kuului.

Jari sytytti bostonin, tyhjensi kahvikupin pitkällä ryypyillä, arvioi lausetta ja sitten jatkoi naputtamista:

Harteilleen pikaisesti vetäistyä aamutakkia vyötäten Heikki raotti ovea.

Eteen ilmestyivät nuoren naisen piristetyt kasvot, työntyivät käytävävalosta Heikin kasvoille huokuntumaan.

- Tule parikseni, nainen hönkäisi viinahöyryisesti.

- Kavaljeerini potee kotona hammassärkyä. Yllätys.

Ei se, mitä tyttö pyysi. Humalaiselta voi odottaa mitä vain, vaan naapurihuoneistossa, keskellä rokin jytkeen ja puheenhälinän sekä yleisen hyppelyn Heikki yllätti itsensä yöpuvussa vain aamutakki sen päällä. Mutta tyttö oli sanonut, että ei se haittaa.

- Meillä on polttarit. Puku vapaa, se oli nauranut.

Tyttö, joka oli tullut Heikin kynkässä roikkuen huoneen imelään hajuun, huusi, että tässä oli hänen poikansa.

Kalsareissa hilluva nuoripoika erkani hämmennyneelle Heikille sekavana leiskuntana näkyvästä nuorisomerestä ja tarjosi ruskean sätkän ja grokilasin.

- Profeetta, se sanoi ja nyökkäsi.

- Heikki.

- Ei kun vapahtaja, nuori poika sammallellen sanoi. - Sinä olet vapahtaja, josta minä profeetta Hesekiel olen kansalleni puhunut ja jota kaikki me olemme odottaneet.

Tyttö Heikin kynkässä hihitti, että hän oli Maria.

- Sinun synnyttäjäsi, se nauroi tummanruskeat silmätvälkkyen. Kun Heikki piti sitä mahdottomana, väittäen että hän voisi olla iän puolesta tälle isä, tyttö sanoi, että onko Herralle mikään mahdotonta.

- Vai mitä Zeus?

Tukeva, puolikalju mies kohensi otsalleen valah-tanutta laakeriseppeltä ja vastasi mökeällä äänellä, että ei mikään.

Kaksi sätkää ja kolme viskigrogia kohottivat Heikin mieltä tai laskivat, miten vain halusi sanoa; Heikki oli kuitenkin saapunut samalle tasolle muun porukan kanssa istuutuessaan pyöreän pöydän ympärille.

Heikin vasemmalle puolelle ilmestyi hämärretyssä huoneessa silmänvalkuaisia pyörittelevä, mustaksi naamaltaan töhritty hoikka mies, jota puhuttelivat kannibaaliksi. Oikeassa kainalossa kujerteli Mariaksi itsensä sanonut tyttö. Heitä oli pyöreän pöydän ympärillä kaikkiaan viisi istujaa, kun Zeuksena esiintyvä oli kohentanut palttinaista, valkeaa kaapua ja istunut tuolille.

Hän levitti pöydälle kynttilän valoon ison paperiarkin. Heikki ryypäsi viskiä, tuprutti sätkää ja näki paperilla pyöreitä ympyröitä, niiden keskellä tanssahtelevia kirjaimia ja numeroita. Keskelle, tyhjään ympyrään Zeus lykkäsi juomalasin nurin päin ja kehoitti kaikkien panemaan sormen lasinpohjan päälle.

Kesti tovin, kun ei tapahtunut muuta kuin että sätkät käryisivät ja rinkiläisten ryypykädet tavan takaa koukistuivat. Sitten juomalasi liikahti. Se lähti le-vottomasti kiertämään ympyröitä. Zeus sanoi, että

nyt piti kysyä hengeltä.

Kun kannibaali kysyi, mikä liha oli parasta, juomalasi pysähtyi ympyrään, jonka keskellä oli i ja haki sitten muut kirjaimet ihmislihaan.

- Ha haa, toiset huusivat. Pääsemättä samalle tasolle

Heikki kysyi kolmannen sätkän savun kutittaessa nenää, että kuka sinä olet, ja aivasti. Juomalasi kiersi vinhaan ja kuin päämäärättä, mutta lopulta keräsi kirjaimet piruun.

Heikki halusi olla edelleen mukana pelehtelyssä ja siksi kysyi, että minkä ikäinen olet. Juomalasi kiersi edellistä kertaa vinhempään eikä näyttänyt suostuvan pysähtymään yhteenkään renkaaseen. Heikiltä pääsi hörönauru lasin lopulta kerättyä sanaparin "haita paskaa", mutta ei muilta.

Sitä Heikki ei huomannut, vaan ryyppäsi viskiä ja nauroi:

- Piru taitaa olla nainen, kun suuttui ikää kysyttäessä.

Kannibaalin kalmankylmä kehoitus, että jorinat pois, hiljensi ja vakavoitti Heikin. Hän haisti kuolemaa ja ihmetteli sitä.

- Oikein, Zeus sanoi. - Mikä on ihmisen korkein panos? Hän kysyi.

"Omaan henkeen" kertyivät vastauskirjaimet. Tyttö huokasi Heikin kainalossa. Ja Heikki aisti kalmaa, vaikka ei ymmärtänyt mistä syystä. Mutta se huokui muista rinkeläisistä.

- Minä profeetta luojan armosta, Hesekiel sanoi.

- Kysyn sinulta henki, kuka on vapahtaja.

Juomalasi oli epävarma. Se yritti pysähtyä z:taan, sitten k:hon mutta lopulta jäi pysyvästi h:hon, jossa viipyikin kauan, ennen kuin lähti päämääräisesti ja keräsi kirjaimet Heikkiin.

- Minä tiesin, Hesekiel riemuitsi.

Heikin ympärillä kuului helpotuksen huokauksia.

sätkät syttyivät ja viskilasit tyhjenivät. Kukaan ei puhunut mitään. Hiljaisuus vallitsi kuin luonnossa myrskyn edellä. Heikki tunsi sen iholla kylmämissenä. Sitten värähti sinertävä sätkäsavu, kun käsiä kohosi kattoa kohti. Muut alkoivat, ei Heikki, huutoa ja huutaen kiittää "Joka Kaiken Tietää". Heikki ei enää ollut mukana. Ei yhtynyt veisuuteen "sun seurakunta odottaa uhiasi".

Nainen kainalosta oli liukunut pois.

Kaikki seisoivat Heikin ympärillä. Kannibaalin katse söi Heikkiä. Heikillä oli hyvin yksinäinen olo. Hän arveli, että oli aika lähteä pois. Lattia jo keikkui ja kasvot ympärillä pyrkivät pyörimään piiriä.

Veisuu lakkasi.

Rynnäessä ovelle, jonka pokat huojuivat, Heikkiin tarttui käsiä. Ammottavat suut huusivat, että älä jätä. Sinä vapahdat meidät kuolemasta hengelläsi.

Käsi puhelimen taulussa näkyy, että puhelin soi. Jari ottaa oropaxit korvista ja kännykän soittama Viipurin Vihtori sekaantuu seinän takaiseen rokin meluun ja tanssin jytkeeseen.

- Jari.

- Milloin tulet kotiin? Vaimo tiedustele.

- Parasta kai tulla heti.

Vaimon kysyessä, kuinka on mennyt kokeilu, Jari sanoo, että täällä yksinäisyydessä syntyy vain kamottavan tyhmiä tarinoita.

- Eikö novellia ole syntynyt?

- Syntynyt mutta kuolleena.¶

Teksti on oululaiselta jäseneltämme, jolta on ilmestynyt novellikokoelma ROHTUMIA kirjailijanimellä Johannes Hirvelä. Teos on kokoelma novelleja myrkyr ja apteekin maailmasta. Jokaisella meillä on oma rohtumamme.

Runoilija Mirkka Rekolan ja VIRTAA-klubin vetäjän Minna Pölläsen keskustelusta Mirkan 50-vuotistaiteilijajuhlan kynnyksellä. Teksti Minna Pöllänen.

MIRKKA REKOLA 50 VUOTTA RUNOA KUKKA AUKEAA JA SPIRAALI

Minna Mirkka, sinun runosi ovat niin tiiviitä ja niin avaria että ne kantavat ihmistä. Ja Virtaa-klubia. Sinä olet opettanut minulle virtaamista. Siinä missä Tomas Tranströmer on ollut isähahmo, niin sinä olet jonkinlainen taivas-äiti.

Mirkka Ei äiti. Kumppani.

Minna Nyt olen iloinen siitä, että halusit viettää 50-vuotistaiteilijajuhlaasi Virtaa-klubilla. Luet meille runojasi, myös uudesta kokoelmastasi Valekuun reitti. Ja kuuntelemme lempimusiikkiasi. Sinun ilmaisu on matkaa sanojen sisäiseen avaruuteen. Pysähtyneet kuvat lähtevät liikkeelle, joko tai -ajattelu sumenee ja suljetut kehät alkavat säteillä.

Mirkka Luulemme ajattelevamme silloin, kun meillä on päässä joko tai -vaihtoehto. Mustavalkoinen. Ajattelussa pitäisi olla mukana koko skaala siltä väliltä.

Minna Aforismissa sanat: *Pääsivät yhdestä kehästä, saivat sädekehän, siinä onkin tekemistä.*

Mirkka (Ilkikurista naurua) Nuorena kuulin profeetan äänen. Mutta kun profeetta kuuli äänensä minussa, se otti ja kuoli.

Minna Uudessa runokokoelmassasi Valekuun reitti on paljon isääsi liittyvää... Menetimme molemmat 13-vuotiaana isämme, sinä vuosiksi, ja minä lopullisesti. Avuttomana sairaalan tutkimuspöydällä makaava isä on mieleeni pysähtynyt kuva. Vähän niin kuin risti on monille. Minulle risti on merkinnyt

keskipistettä, kahden tason leikkauspistettä. Ja suljettu kehä jotain eheää, rauhallista ja keskittynyttä. Mutta kun se kehä oli suljettu! Jossain vaiheessa sitten tuo kehä alkoi avautua spiraaliksi. Samat asiat toistuvat elämässä, mutta meidän tietoisuutemme avartuu. Tästä sinä sanot Valekuun reitissä:

Mistään muualta et voi lähteä. Tässä ja nyt on siinä missä olet. Etsit sen ympäri, eikä se ole siellä. Se on aina vertikaalin ja horisontaalin leikkauspisteessä. Sille et voi mitään, se on sydämelle otollinen paikka. Kukaan ei halua sanoa että se on risti, ei edes risti sano. Sillä on säteet joka suuntaan. Se ei ole pysäytetty kuva. Yrität pysäyttää, pysäytät sen, kun jäsenesi pettävät sinut, mutta olet jo kuollut sille, se ei koske sinua enää.

Minna Aika ja ikuinen läsnäolo on yksi peruskysymyksistäsi. Viime huhtikuussa Virtaa-klubilla keskustelimme tilan poetiikasta. Tällä kertaa voisimme ehkä keskustella ajan poetiikasta. Mukana ovat mm. kirjailijat Leena Krohn ja Virpi Hämeen-Anttila, sekä arkkitehti Juha Leiviskä, jonka kirkoissa valo on tärkein rakennusaine. Ja kaikkia meitä yhdistää musiikki. ¶

KATSAUS

JULKAISIJA

Kriittinen korkeakoulu
 Albertinkatu 27 a B 12,
 00180 HELSINKI
 puhelin (09) 684 0010
 www.kriittinenkorkeakoulu.fi
 info@kriittinenkorkeakoulu.fi

VASTAAVA PÄÄTOIMITTAJA

Eero Ojanen

TOIMITUSSIHTEERI

Merja Peuhu

KANSI

Taija Rinne

JÄSENYYS JA

OSOITTEENMUUTOKSET

puhelin (09) 684 0010,
 info@kriittinenkorkeakoulu.fi
 Jäsenyys 15 euroa

PAINOPAIKKA Oy Nordprint Ab

PAINOS 400 kpl

ISSN - 1795-2131

KUVAT

Leena Peuhu, Minna Törmä, Timo
 Heikkilä, WSOY kuva-arkisto.

Katsaus on Kriittisen korkeakoulun
 neljästi vuodessa ilmestyvä lehti,
 jonka saavat kaikki koulun yhdistyk-
 sen jäsenet. Katsauksessa julkais-
 taan Kriittisen korkeakoulun ympärillä
 tuotettua tekstuaalista satoa.

Kulttuuri-, mielipide- ja tiedelehti-iltojen
 jäsen

Kateudesta

Meidän suvussa on aina ollut kateutta. Veljeni on nimittäin kauppaneuvos. Kauppaneuvos on ministeri Eino Uusitalon näköinen. Hän hymyilee samalla tavalla suu korvissa. Rakas veljeni hyödyntää tätä yhdennäköisyyttä verrattomalla tavalla, mistä olen kade.

Kerran maaseudun kunnan musiikkijuhlissa Eino ja veljeni ovat kuniavieraina ja istuvat vierekkäin etupenkissä. Minut sijoitetaan heidän viereensä. Siinä meitä istuu kolme ministerin näköistä miestä vierekkäin. Minäkin olen vähän näköinen.

Tervehdyspuheen pitää paikkakunnan 'kyläpäällikkö', joka lausuu ministerin ja yleisön tervetulleeksi. Hän aloittaa: "Jo isiesien aikaan täällä on ollut musiikin harrastusta."

Takapenkiltä huudetaan: "Pitää sanoa, että jo esi-isien aikaan." Puhuja hermostuu ja aloittaa uudelleen: "Hyvät ministerit, jo isiesien aikaan täällä on soitettu ei ainoastaan musiikkia vaan myöskin suuta", kohdistuen sanansa erikoisesti takapenkille.

"Ei se niin ole", vastasi takapenkin mies, paikallinen filosofi, totuuden rakastaja. "Pitää sanoa esi-isien aikaan."

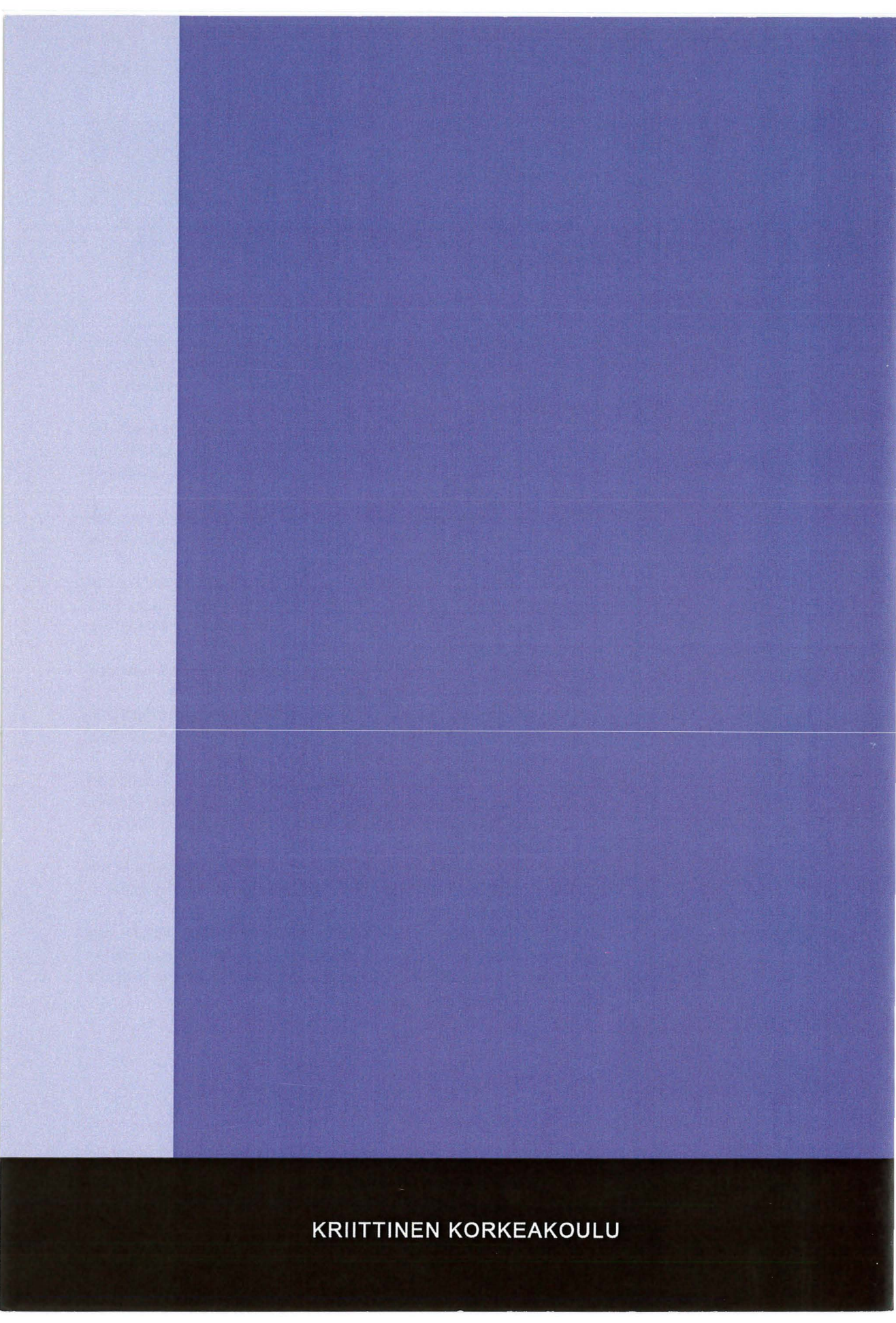
Yleisö ja ministerit, erikoisesti Eino Uusitalo ilahtuvat suuresti. Einolla on suu korvissa. Niin on myöskin minun veljelläni ja minullakin. Kyläpäällikkö jatkaa, kohdistaa nyt sanansa kaikille, mutta erikoisesti takapenkille:

"Jos isiesien aikaan ei ole oikea sanonta, niin miten olisi esileikin aikaan..." Yleisö hirtahtaa ilahtuneesti. Puhuja, tuo kyläpäällikkö, suuttuu ja sanoo, että hän haistattaa pitkät koko juhlayleisölle, joka ei ymmärrä, vaan käyttäytyy naurettavasti.

Hän poistuu ja istahtaa Eino Uusitalon viereen. Meitä on neljä ministerin näköistä miestä vierekkäin. Ministeriä tervehditään ja kyllä kävi kateeksi, kun kauppaneuvostakin tervehdittiin ministerinä.

Minua pidetään sen verran esteettisemmän näköisenä, että en saa vastaavaa kohtelua. Kuten olette huomanneet, käyn tässä huumorintajuttomuuden kimppuun. Se pitäisi olla kahdeksas kuolemansynti, ja sitä pitäisi rangaista raikuvalla naurulla.

Kateudesta kuolemansyntinä pakinoi helsinkiläinen jäsenemme Valto Rantamäki.

KRIITTINEN KORKEAKOULU